



SPRAWOZDANIE

z działalności

Stowarzyszenia

z siedzibą w

Warszawie

za rok 1999



# SPRAWOZDANIE


Dyrektora

**c. kr. wyższego gimnazyum**

w Brzeżanach,

**ZA ROK SZKOLNY**

1884.

 **INSTYTUT  
BADAŃ LITERACKICH PAN  
BIBLIOTEKA**  
00-330 Warszawa, ul. Nowy Świat 79  
Tel. 26-68-63

---

NAKŁADEM KRAJOWEJ RADY SZKOLNEJ.

---

BRZEŻANY.

Z DRUKARNI A. CICHOCKIEGO

1884.




1. Uwagi nad Sebastiana Fabiana Klonowicza poematem:  
Victoria Deorum. Napisał T. Garlicki.
2. Sprawy szkolne. Skreślił Dyrektor.

---

7080

(8517) 6

**Uwagi nad Sebastiana Fabiana Klonowicza**  
**poematem: *Victoria Deorum***  
napisał T. Garlicki.



Przepowiednia, którą Klonowicz przy końcu<sup>1)</sup> *Victoria Deor.* wypowiedział, „że może cienie jego pośmiertną uczczone zostaną chwałą, może odbiorą choć późno nagrodę za swą pracę,“ dopiero w naszych czasach ziszczają się zdaje. Przez współczesnych niezrozumiany, a przez późniejszych długo zapomniany ten poeta, męczennik swych nieprzyjaciół, którym prawdę wypowiadał, męczennik swego zawodu, męczennik życia domowego zaczyna znachodzić coraz więcej miłośników pragnących poznać jego życie, coraz więcej wielbicieli usiłujących uczcić pamięć i ocenić zasługi jego ducha. Dość tu wspomnieć o pomniku żelaznym wystawionym Klonowiczowi w mieście jego rodzinném w Sulmierzycach przez poznańskie towarzystwo przyjaciół nauk, o tablicy pamiątkowej, którą ks. biskup Baranowski, zarządca dyecezyi lubelskiej z dodaniem u góry portretu Klonowicza w kaplicy Matki Boskiej w kościele katedralnym umieścić kazał, lub o ożywionej w ostatnich czasach literackiej pracy nad życiem tego poety. Tak Przyborowski<sup>2)</sup> namocny nowo wynalezionego dokumentu

<sup>1)</sup> *Vict. Deor.* str. 680.

<sup>2)</sup> *Ateneum* r. 1878 I, str. 311 i nast.

prostuje powszechnie przyjęty rok śmierci Klonowicza 1608 na r. 1602, wskutek czego i inne szczegóły z życia tego poety ulegają znacznej zmianie. Detmarski<sup>3)</sup> zaś z aktami urzędowymi zachowanymi w Archiwum lubelskiem w ręku rozjaśnia przez przytoczenie nowych faktów zaciemnioną dotąd biografią, a Władysław K. Zieliński chcąc zapoznać szersze koło czytelników z życiem i otoczeniem poety na ciemnym tle jego cierpień kreśli szkic powieściowy.<sup>4)</sup>

Tém uczuciem czci dla wielce do niedawna pokrzywdzonego poety powodowany, pragnę moją urywkową pracą wskazać na wielkie i w swoim czasie sensacyjne dzieło Klonowicza. Mam tu na myśli poemat jego łaciński zatytułowany *Victoria Deorum*, który nie tylko szerszej publiczności, lecz nawet fachowym znawcom literatury polskiej mało jest znany. I wcale się temu dziwić nie możemy, gdy zważymy z jednej strony, że podręczniki lit. polskiej nie zapuszczając się w treść, kilku ogólnikami zbywają ocenę tego dzieła i nie dają o niem żadnego wyobrażenia, z drugiej strony rzadkość książki po różnych bibliotekach ledwie w kilku egzemplarzach jako największe klejnoty zachowanej utrudniają bliższe poznanie tego utworu.<sup>5)</sup> Obecnie i ja nie mam zamiaru podawać całkowitego i do drobiazgowych szczegółów sięgającego studium; publikować je dopiero później zamyslałem — na razie pragnę się tylko ograniczyć na następujących trzech uwagach dotyczących całości poematu a mianowicie zastanowić się, 1) nad tytułem *Victoria Deorum* 2) Jaki to poemat i jaki cel jego, 3) czas jego powstania.

<sup>3)</sup> *Ateneum* r. 1882 t. I. str. 472 i nast.

<sup>4)</sup> *zatył. Z życia poety (Sebast. Klonowicza). Szkic powieściowy na tle historycznym, (we fejeletonie Gaz. narod. z r. 1882 w num. listop.)*

<sup>5)</sup> O ile mi wiadomo, pierwszym, który się szczegółowo zastanawiał nad tym poematem był Nestor naszych pisarzy J. I. Kraszewski w dziele swém: „*Nowe studia literackie Warszawa 1883 Tom I. str. 115.*“ Rozebrał on go w ten sposób, że powtórzył za autorem umieszczone przed każdym rozdziałem krótkie argumentum, niekiedy przytoczył krótkie i charakterystyczne wyimki i przetłumaczył je na język polski, a okolicznościowo dodał swoje uwagi, przy końcu zaś swego rozbioru w krótkości przeprowadził ideę



## I. Tytuł *Victoria Deorum*?

Wyjaśnienie napisu, jaki dał Klonowicz swemu poematowi, już z tego powodu uważam za rzecz bardzo ważną, że fałszywe jego tłumaczenie fatalne dla całej książki spowodowało skutki. Gorliwi bowiem księży Jezuici wydawszy o niej wyrok potępiający, w dwóch wierszach łacińskich:

Quid praemii versibus tam dignis

Nisi carnifex et ignis.

(Godna tych wierszy zapłata

Stos ognia i ręka kata);

umieścili<sup>6)</sup> ją na Indexie ksiąg zakazanych — palili i niszczyli a tém samem tego dokonali, że się stała rzadkością, białego kruka. Mieli się zaś najwięcej gorszyć wyrazem *Deorum* i wskutek tego inkryminowali całe dzieło, podając za przyczynę, że Klonowicz przypisując zwycięstwo bogom pogańskim miał nie co innego na myśli jak szerzące się nauki Kalwinów i Arianów, a w tém przekonaniu, potrafili utwierdzić opinią publiczną tém łatwiej, ponieważ książka pa według wszelkiego prawdopodobieństwa w arianskiej drukarni w Rakowie drukowana była. Tytuł jednak, że tu zaraz na wstępie wspomnę, był tylko pozornym powodem potępienia — właściwa zaś przyczyna tkwiła nie w rzekomej herezyi autora, gdyż Klonowicz jak w innych dziełach tak i w tém<sup>7)</sup> w wysokim stopniu jest przejęty duchem

---

prawdziwego szlachectwa, którą Klonowicz w swym wielkim poemacie rozwinął. Pierwszemu więc Kraszewskiemu należy się zasługa, że zwrócił swoją rozprawą uwagę na zapomniane i ledwie z tytułu znane najsłynniejsze dzieło Klonowicza.

Po Kraszewskim — Mierzyński w gruntownej rozprawie zatytułowanej: *De vita moribus, scriptisque latinis Seb. Fab. Acerni* (Dissert. inaugur. 1857 Berolini) traktuje dość obszernie o *Vict. Deor.* Od tego czasu, prócz luźnych wzmianek w różnych pismach — które na swém miejscu podamy — nikt już nie podejmował się opracowania tego dzieła, pomimo że wiele jeszcze pozostaje kwestyi niezalutwionych, wiele wątpliwości nieusuniętych.

<sup>6)</sup> por. Kraszewski: *Nowe st. lit.* str. 135, i *Wiszniewski hist. lit.* tom VI. str. 296.

<sup>7)</sup> por. Mierzyński str. 39.

prawdziwej wiary Chrystusa<sup>8)</sup>, lecz oburzało się niezmiernie na Klonowicza duchowieństwo z powodu wycieczek przykrych, jakie przeciw niemu we Vict. Deor. zrobił<sup>9)</sup>, a jeszcze więcej z powodu bezimiennie wydanego w r. 1590 dziełka: *Equitis Poloni in Jesuitas actio prima*, którego autorem<sup>10)</sup>, jak się później pokazało, był Klonowicz.

Zanim wytlomaczymy znaczenie tytułu — musimy kilku słowy scharakteryzować tę ówczesną warstwę społeczeństwa, z powodu której ten wielki poemat napisał, t. j. szlachtę. Szlachta bowiem polska<sup>11)</sup> przy końcu XVI. stulecia poczęła zapominać o swoim wysokim posłannictwie i o spełnianiu tych obowiązków, od których zawisło jej uprzywilejowane stanowisko. Co do obyczajów dawały się już spostrzegać groźne symptoma choroby moralnej a z nią roztrój w życiu społecznym. Cnota i praca, które są jedyną podstawą szlachectwa ustąpiły miejsca urodzeniu z przodków herbowych — zasługi osobiste szlachectwu kupnemu za pieniądze, łagodność i miłość chrześcijańską nakazującą uszanować godność człowieka nawet w prostaczku, zastąpiło tyranizowanie niższych warstw przedewszystkiem włościan i surowość brutalna nie znośząca nic i nikogo obok siebie. Takie przeradzanie się szlacht i spaczenie pojęcia szlachectwa mogło w dalszych następstwach mieć bardzo smutne skutki, mogło spowodzić rozkład organizmu państwowego. Klonowicz wierząc, że zło nie doszło tak daleko, aby się jeszcze naprawić nie dało, usiłował na drodze rozumowej zamącone pojęcie o szlachec-

8) Wprawdzie miesza często wyobrażenia chrześcijańskie z mitologią starożytną a nawet niekiedy Boga zastępuje nazwą Jowisza, lecz to było w owym wieku tak zwyczajnym i tak przyjętym, że nawet papież w bullach, jak się Kraszewski w Now. stud. lit. t. II. str. 47. wyraża, używali *Diis* dla łaciny i zwali się *Pontifices Maximi*.

9) por. Vict. Deor. str. 171, 179 i nast, 186.

10) por. Rękopisma Marcina Radymińskiego — skreślił Muczkowski, Kraków 1840 str. 118.

11) por. Maciejowski Piśmiennictwo Polskie Warsz. 1851 str. 537 Mecherzyński: O poezjach satyrycznych Klon. (Rocz. Towarz. Naukow. Kraków. Tom V. str. 55.

twie oczyścić, wskazać na przykładach starożytnych jako też z historii polskiej zaczerpniętych na ideał doskonałego herosa, udowodnić, że tylko cnota i praca uszlachetniają człowieka i że przez nie tylko zasługujemy sobie na nieśmiertelność. Ponieważ i ta racjonalna droga nie wydawała mu się jeszcze dość skuteczną, przeto odzywał się także do sumienia i religii — odnosił się do najwyższego trybunału — do Boga wykazując, że szlachta ówczesna Stwórcy podobać się nie może, że w razie niepoprawy srogą zesze karę i ze szczętem ją zgubi. Aby myśl tę uzmysłwić, ucieka się do starożytnego mytu i w rozdziale XXXIX. daje nam opis walki, którą olbrzymi (Giganci, Cyklopowie, Centaurowie i Tytanie) z Jowiszem o panowanie nad światem stoczyli — opowiada o ich klęsce a następnie o karach, jakie Tytanów po nieudanej walce spotkały. Podobną walkę mieli stoczyć także Psyllowie z bogiem wiatru południowego (Auster.) Psyllowie byli narodem mieszkającym w Libyi niedaleko Wielkiej Syrty, znanym ze swój sztuki leczenia jadu węzowego i z ubóstwa wody źródlanej jak wszyscy Afrowie. Niedostatek ten powiększył jeszcze Auster, który wysuszył wszystkie ich cysterny. Oburzeni Psyllowie po wspólnej naradzie wyruszyli do boju przeciw Austrowi, lecz przez niego zostali pokonani i piaskiem zasypani. Ponieważ wszystkie myty<sup>12)</sup> starożytne, Klonowicz uważa za allegorye zawierające jakąś prawdę, jakiś sens moralny<sup>13)</sup> ubrany tylko w szatę mytyczną, przeto powyższe podania zastosowując<sup>14)</sup> do szlach-

<sup>12)</sup> Przyborowski w Ateneum r. 1878 str. 315 mówi: „Klonowicz mitologią starożytną pojmował allegorycznie i starał się wytłumaczyć myśl ukrywającą się w przenośniach mitologicznych w sposób, który w 200 lat później niektórym filologom zjednał niemało rozgłosu.“

<sup>13)</sup> Tak allegorycznie wyjaśnia fabułę o Junonie Vict. De. str. 125 i 156 — o Minerwie str. 164, tarczę Achillesa str. 162 — tabułę o Akteonie rozszarpanym przez własne psy str. 278. łaskę Merkurgo str. 485; woły Heliosa str. 625 i wiele innych.

<sup>14)</sup> V. D. p. 554 sq: Forsitan exagitas arcana poemata lector  
Dum legis Japetos et Psyllos angnipotentes

Centaurus et Cyclopas gentemque bimembrem

ty i możnowładztwa współczesnego w rozdziale XL. przez Psyllów, których Auster zasypał, każe rozumieć szalonych i zuchwałych wartogłówów (*ventosi et furiosi homines*) a przez wichry zwycięski — szął umysłu, który namiejętnością nazywamy. Ta namiejętność gorsza od wichrów wysusza źródła t. j. zaciemnia rozum i oddaje pod władzę woli, która doradza ludziom wojnę, wywołuje w miastach rozruchy i gotuje grób ojczyźnie.<sup>15)</sup>

Przez Ceutaurów (zrodzonych podług podania z Ixiona i Nefele-chmury) rozumie poeta ludzi chełpiących się ze swego rodu, nie pomnających na to, że ich matką jest chmura t. j. chwilowy kaprys fortuny i czezy powiew wiatru t. j. opinia motłochu.<sup>16)</sup>

Przez Gigantów, należy rozumieć potomków szatana, t. j. tyranów, którzy dręcząc lud i ostatnie z niego soki żywotne wyciskając tém niegodziwém postępowaniem ściągają na siebie pomstę Boga, która prędzej lub później dosięgnąć ich musi, jak dosięgła dawnych Tytanów.<sup>17)</sup>

Z powyższych uwag przypuścić musimy, że Klonowicz wyrazu *Dei* który czytamy w napisie, nie odnosił ani do samych bóstw pogańskich, jak to przekonany być się zdaje, Kraszewski<sup>18)</sup> i Wiszniewski<sup>19)</sup> ani do samego tylko Boga chrześcijańskiego, jak usiłuje koniecznie naciągnąć Maciejowski,<sup>20)</sup> lecz tą zbiorową nazwą chciał oznaczyć obu przedsta-

---

*Succubuere tamen prostrati fulmine Divum  
Ne ride ambages precor et mysteria vatum  
Nucleus est intus, summum modo frange putamen.*

<sup>15)</sup> V. D. p. 555.

<sup>16)</sup> V. D. p. 567: *Ast illis nubes est mater opinio vulgi  
Gratia fortunae mollisque Favonius atque  
Aura secundior. . . .*

<sup>17)</sup> V. D. 577: *„Diluvio magno prisci periere Gigantes  
Atque novos, flamma perituros esse suprema  
Communi rerum busto cum sidet in ignes  
Scoria telluris cinefactaque machina mundi  
Rite canunt vates afflataque turba prophetae.“*

<sup>18)</sup> Weyt. dziele str. 179.

<sup>19)</sup> t. VI. str. 296.

<sup>20)</sup> Piśmiennictwo str. 538.

wiecieli cnoty i Jowisza zwycięscę dawnych olbrzymów i pogromcę wszelkich błędów – Boga chrześcijańskiego wygłoszący na przykładzie mitycznej Gigantomachii-Gigantomachią w Polsce, w której wojownikami byli ówczesni panowie, fałszywem rozumieniem swego szlachectwa Boga wyzywający. To też odzywa się do nich poeta.

„Ast o mortales summa pietate verendum est<sup>21)</sup>

Ne Deus ulciscatur et hos, Deus ultus et illos “

Wytłomaczywszy w ten sposób znaczenie wyrazu Dei, musimy jeszcze i całość tytułu Victoria Deorum wziąć w obronę w obec zarzutu Kraszewskiego<sup>22)</sup>, jakoby poeta tysiąc trafniejszych i stosowniejszych mógł znaleźć tytułów dla tego filozoficznego traktatu. Nie przeczę, że walka i zwycięstwo bogów jest tylko tłem całego poematu i że daleko odpowiedniejszy byłby tytuł „de vera nobilitate“<sup>23)</sup> za wielkie złe jednak autorowi tego nie poczytamy, gdy zważymy, że nieraz najznakomitsze pomniki w naszej jak i w obcych literaturach nie otrzymały trafnego zatytułowania. Być zresztą może nawet, że Klonowicz był przedświadczony o niestosowności tytułu Vict. Deorum, lecz uważał za rzecz korzystniejszą tak swój poemat nazwać jak go nazwał. Zdaje się bowiem, że pisma Klonowicza wytykającego wszystkim i wszędzie prawdę nie były pilnie czytowane, tém mniej mogła zainteresować książka z napisem de vera nobilitate<sup>24)</sup> Pragnąc więc zwrócić uwagę na swą pracę kilkuletnią i na oryginalność zasad w niej wypowiedzianych dążących do reformy socyalnej, użył takiój niewinnej reklamy, takiego

<sup>21)</sup> V. D. p. 576.

<sup>22)</sup> Now. st. lit. I. str. 179.

<sup>23)</sup> Kraszewski str. 181. i Wiszniewski his. lit. VI. str. 296.

<sup>24)</sup> Nie od rzeczy będzie, gdy przytoczę przetłomaczone z łacińskiego własne słowa Klonowicza skarżącego się na apatyę swego wieku do tego, co poważne w przedm. do Goraj str. 14. „Gdy cnotę chwalisz, gdy błędy zohydzasz, gdy napominasz, zachęcasz, ganisz gdy urągasz ze złych ludzi . . . zaraz samym tytułem, zmarszczką brwiami książki uczynisz sobie nieprzychylnym i niechętnym, czytelnika, słuchacza i widzą.“

tytułu szumnego ostrzącego ciekawość nawet niechętnego czytelnika.<sup>25)</sup>

W końcu i to nam tu nadmienić wypada, że przekonanie tych<sup>26)</sup>, którzy w ustępach o Psyllach, Centaurach, Gigantach, o swobodzie i swawoli (cap. 38.), o zaburzeniach w miastach (p. 521.), o rozruchach (cap. 40 p. 555 sq.) o napadach na miasta (p. 566) widzą aluzję do rokoszu Radziwiłła i Zebrzydowskiego, nie ma żadnych podstaw choćby już z tego prostego powodu,<sup>27)</sup> że rokosz Zebrzydowskiego miał miejsce r. 1605, gdy tymczasem Klonowicz, jak to na początku wspomnieliśmy już r. 1603 nie żył. Prędzej przypuszczałbym, że owe rozruchy i niepokoje opisane przez Klonowicza odnoszą się do czasów Stefana Batorego, a szczególnie do owego zdarzenia, gdy rodzina Zborowskich przekonawszy się, że król Samuelowi przebaczyć nie zechce, sprzyścięła się na zgubę króla i znenawidzonego przez się kanclerza Zamojskiego, a wtedy odnosiłyby się do tych wypadków wiersze, które czytamy na str. 556.

„Imo praetoris domus ipsaque curia regum

Saepius attonita quoque maiestate pavebat“

stanowczo jednak przy tém przypuszczeniu obstawać nie mogę, bo o wiele prawdopodobniejszém mi się zdaje, że Klonowicz rzecz przedstawiał ogólnikowo — różnych zaś burz i odgrzań ze strony możnowładztwa dość było od czasu ścięcia Samuela Zborowskiego już za czasów Stefana Batorego i po jego śmierci.<sup>28)</sup>

<sup>25)</sup> Coś podobnego zauważył także Maciejowski co do tytułu Werka Judaszowego mówiąc w Piśmiennictwie str. 540: „chcąc tém dostępniejszém uczynić dzieło i pragnąc mu zjednać wziętość. przybrał go zewnątrz i wewnątrz w powabną szatę okrywyszy jakoby płaszczykiem utajoną myśl pisma, by przez to w ciekawość czytelnika wprowadzić.“

<sup>26)</sup> por. Kraszewski Now. st. lit. str. 179; 180 i 188.

<sup>27)</sup> por. co bliżej o tém pisze Przyborowski w Ateneum z r. 1878 I str. 314 i 315 polemizując z Tygod. ilustr. na r. 1877.

<sup>28)</sup> por. o częstych wówczas domowych rozruchach ustęp Palczowskiego, który przytacza Wiszniewski VI. str. 104 (uw. 102.)

## II. Do jakiego gatunku poezyi zaliczyć należy poemat Victoria Deorum i jaki cel jego?

Słusznie jeden<sup>29)</sup> z pisarzy powiedział, że pojawiające się satyry mogą być uważane za dowód zepsucia obyczajów. Satyrycy więc nie w każdym czasie występują, lecz tylko w pewnym wyjątkowym położeniu narodu. Gdy wady i przywary przekroczą miarę słabostek ludzkich i już nie ograniczają się tylko na jednostkach, lecz są częściowem, lub powszechnem złem tak, że mogą grozić ruiną moralną, wtedy pokazują się lekarze satyrycy. Są to zwyczajnie ludzie stojący wyżej od innych pod względem moralnym — wielcy patrioci a nadewszystko obdarzeni zmysłem spostrzegawczym i znajomością serc ludzkich — którzy przedstawiają w swych utworach błędy i zdrożności, śmieją się z nich i wyszydają je — albo na nie się oburzają chcąc obudzić odrazę i pogardę.

Że Klonowicz miał wszystkie powyższe warunki satyryka — o tém nikt wątpić nie może; życie jego zacne i nieskazitelne jest u wszystkich biografów przedmiotem uwielbienia, gorącej miłości ojczyzny w jego pismach na każdym kroku napotykamy ślady, poznać zaś ludzi gruntownie naradzała się mu sposobność przy sprawowaniu urzędów miejskich przez 29 lat (1574 — 1603) w Lublinie. Z drugiej zaś strony obyczaje społeczeństwa polskiego przy końcu XVI. wieku kazić i przeradzać<sup>30)</sup> się poczęły a tém samem podawały satyrykowi bardzo wiele materiału do szyderszych pocisków. Sam Klonowicz w przypisaniu<sup>31)</sup> do Gorajskiego

<sup>29)</sup> Wolfram. Kilka słów o satyrykach rzymskich Bibl. warszaw. z r. 1869 str. 190.

<sup>30)</sup> por. Wiszniewski VI. str. 99 i nast. gdzie przytacza ustępy charakterystyczne o ubiorach i zbytkach z Witkowskiego i Słupskiego tudzież opis polskich pałaców i ogrodów Seb. Petrycego — także Mecherzyński w cyt. roz. str. 55.

<sup>31)</sup> Przedmowa piewsza zwrócona do Firleja i druga do Gorajskiego nie są stronicami oznaczone — podają jednak strony dla łatwiejszego zorientowania czytelnika — jakie wypadłyby z porządkowego obliczenia.

charakterystycznie wiek swój pod tym względem określa str. 16.: „Tak także obecny wiek jakby staruszka owa Pandora, rodzicielka rozkoszy i zguby, wiele potwornych występków na świat wydaje, których wyliczyć nie można bez słusznego oburzenia się“ a dalej „występki mnożą się, pobożność ziębnie, wstydlivość upadła, męstwo zniewieściało, sprawiedliwości i cnoty same tylko wyrazy są głoszone . . . .  
„W tym steku występków, kwitnie panoszenie się, rozpusta, rabusiostwo, ubieganie się o tytuły; w pokarmach, napojach, ubiorze, w budowlach, sprzętach, w orszaku i świcie zbytek i przesada.“

Takim wadom i przywarom swego wieku wypowiedział Klonowicz wojnę<sup>32)</sup> w swym olbrzymim poemacie *Victoria Deorum*. Dzieło to powszechnie i słuszenie otrzymało nazwę satyry, gdyż sam poeta w kilku miejscach<sup>33)</sup> zalicza je do takiego rodzaju poezji. Dokładniej jednak określając ten utwór, powinniśmy go nazwać epiczno-dydaktyczną satyrą, albowiem wszystkie te trzy pierwiastki poezji częściowo w tém dziele uwzględnione zostały.

W sposobie przedstawienia, stosownie do wad i błędów, na które uderzał, jest swobodny, jak każdy satyryk — oburza się, rozumuje, dramatyzuje, zestawia dawniejsze lepsze czasy ze współczesnymi, poucza przytaczając mity sta-

<sup>32)</sup> por. *Vict. Deo.* str. 6.

Sed rides forsan, quod parvus homuncio pugnem,  
Cum vi terrigenum, tanta cum nube Gigantum  
Cum nemo possit minimum sufferre talitrum  
Ungue Gitantao impactum, quales modo sera  
Tempestate homines et summo nascimur aevo.  
At me Davidis movit victoria parvi.

<sup>33)</sup> W przedm. do Gorajskiego str. 11. tak się wyraża: „Skłoniło mnie i pobudziło do napisania tego dzieła, zepsucie zuchwałe i naganne obyczajów; z tego powodu utwór mój w wielu miejscach dochodzi do satyrycznej uszypliwości.“ por. także str. 17. a nadto *Vict. Deor.* str. 6. „Było mém życzeniem, być łagodnym i nie chciałem wyszydzać żądłem satyryczném obyczajów ludzi; jeżeli więc dałem się porwać zbytnią gwałtownością — to czytelniku nie przyganiaj mi tego — lecz pamiętaj obwiniać treść książki.“



rozytne i te alegorycznie wyjaśniając wydobywa sens moralny, sam sobie robi zarzuty i je zbija — najrzadziej jednak się śmieje, bo snąc sposób ten nie uważał za właściwy do oddania swych myśli o rzeczach poważnych.

Poeta jakkolwiek głównie ma na celu szlachtę, przecież przy sposobności zagląda do domu każdego stanu i pilnie notuje, co się sprzeciwiało jego sposobowi myślenia. Uderza więc na zbytek pokarmów i strojów, na ogromne zastępy dworzan i hajduków próżnujących u możnych panów, lecz nie oszczędza także szlachetki parweniusza, który w sposobie życia, chce króla naśladować — wprowadza księdza, który na mocy rodowego szlacheństwa rości sobie prawa do intratniejszych prebend i żyda lichwiarza chciwego zysku — szydzi poeta i ze starca, co mu w głowie konkury, jak i z owego złotego młodziana, co marnotrawi majątek w nadziei ożenienia się bogato. Nadto godzi na inne błędy współczesne: na rozpusty żarłoków i pijaków wskazując na choroby, jakie z powodu nieumiarkowania się wywiązują i przeciwstawia życie to hulaszcze, błogiemu życiu wiejskiemu — na niemoralność, na dumę rodową — pieczeniarnstwo, — gry w karty — zniewieściałość — chciwość bogactw i gromadzenie ich wszelkimi nieuczciwymi sposobami — przy czém słusznie się oburza, że złodziejstwo bogatym bezkarne uchodzi — a tylko mali złodzieje bywają karani.

W przeciwieństwie do tych niepocieszających stosunków w barwach ciemnych i ponurych przedstawia los wieśniaków, ich smutne położenie w obec panów, których tyranami nazywa — nieszczęścia, na jakie są narażeni, ich krzywdy ze strony dworów, nareszcie alegorycznie wyjaśniwszy, że ów bajeczny stół boga Słońca w Etiopii zawsze obficie zastawiony dla ludzi i bogów, jest niczém inném, jak tylko dobrze uprawną przez wieśniaków rolę — wołami zaś Słońca są sami rolnicy, z oburzeniem grozi: że się Bóg kiedyś za ich krzywdy pomści, jak się pomściło bóstwo słońca na towarzyszach Ulyssesa za zabicie wołów — rozbiciem okrętu.

Te błędy i przywary stanowią treść satyry Klonowicza, które jak najjaskrawiej usiłował skreślić w tym celu, by

obywatele przypatrzywszy się — obrzydili je sobie i wstąpili na drogę poprawy. Lecz odrodzenia zupełnego spodziewać się nie można było, jeżeliby zmiana nie nastąpiła w wychowaniu, które w skutek chorobliwego stanu ówczesnego społeczeństwa, najwięcej ucierpieć musiało — wychowanie bowiem, jakie otrzymuje młodsze pokolenie jest niejako tentnem żyły pulsowej świadczącym o zdrowotności lub chorobie tych, którzy wychowują. Jak dalece Klonowicz pojmował doniosłość reformy w wychowaniu dowodzi z jednej strony ta okoliczność, że tak namiętnie występował<sup>34)</sup> przeciw Jezuitom i żądał ich usunięcia z państwa głównie dla tego, że wychowanie w ich rękę spoczywające uważał za wadliwe i nieodpowiedne; z drugiej strony wybitne stanowisko, jakie wychowaniu idealnego<sup>35)</sup> herosa w swoim poemacie naznaczył, a co już uwydatnił nawet w tytule: *Victoria Deorum, in qua continetur veri herois educatio*. Aby dać dokładny przebieg myśli, dotyczących wychowania jakie poeta w swém dziele rozwinął, wypadaloby mi je całkowicie streścić — przedmiot ten bowiem ściśle się łączy z wywodami o prawdziwém szlachectwie; nie chcąc jednak przewlekać méj rozprawki ograniczę się tylko na zreferowaniu tego, co autor bezpośrednio o wychowaniu herosa wypowiedział. — Tak w rozdz. XIX. uderza najprzód, na zagnieźdżony w owym wieku zwyczaj oddawania dziecięcia na mamki, w czém widzi poeta główną przyczynę przeradzania się rodzin szlacheckich mówiąc:

<sup>34)</sup> w dziełku: *Equitis Poloni in Jesuitas actio prima*.

<sup>35)</sup> W przedm. do *Firleja* str. 14. w ten sposób się odzywa: „Masz poemat wprawdzie niewygładzony, lecz z wielkiém i poważniém założeniem, gdyż zawiera wychowanie idealnego herosa; uczy łagodności w życiu i obyczajach, odwodzi od barbarzyństwa i srogości, na wzniosłej skale cnoty fundament zakłada — próżne ludzkie mniemanie zbija.“ . . . a w przedm. do *Gorajskiego* str. 17 „Wychowanie prawdziwego herosa układam na wzór tych, których nie może dość podziwiać starożytność, a o których przypuszcza, że nie umarli, lecz przeniesieni zostali do nieba i do zgromadzenia bogów i dlatego ich nazywa półbogami, patronami i demonami.“

„Szlachetny zakład zrodzony pod szczęśliwą gwiazdą, wielką nadzieję ojczyzny i wierny obraz ojca<sup>36)</sup> kobieta prostak psuje swém wyrodném mlekiem.“ Dziecię bowiem, jak słusznie dodaje poeta, z piersi macierzyńskiej wysysa nie tylko mléko i pokarm, lecz naturę, charakter i prawie duszę.<sup>37)</sup> W następnym rozdziale XX. upomina matki, by nie pozwalały dziecięciom, gdy mówić i bawić się zaczynają, na obcowanie z mamkami lub niańkami, bo ich zepsute obyczaje, piosenki i bajeczki nieprzyzwoite łatwo się przyjmują w młodym umyśle i utrzymują się w pamięci przez całe życie. Gdy chłopię podrośnie, poleca je oddać pod opiekę prawego nauczyciela umiającego, jak dobry znawca roli, bujność zbyteczną powstrzymać, a nieurodzajność poprawić.<sup>38)</sup> W czém ma być chłopiec kształcony — o tém w kilku miejscach nas poetów poucza aż do szczegółów. Z lektury nakazuje usunąć poetów Martialisa, Anakreonta, Mimnermosa, poetkę Elefantyde, Safonę i Ovidiusza amores<sup>39)</sup> — następnie nakazuje chronić wychowanka od złych towarzyszy i sprośnych rozmów — odwozić od rozkoszy<sup>40)</sup> a zachęcać do cnoty. Piękny wiersz takiej zachęty czytamy na str. 112: „Po trudnej młodzieńcy kroczyć ścieżce cnoty, tędy do rady Jowisza i do boskich pucharów, tędy do świętych uczt i do ogrodów pobożnych.“ Jako pokarm dla chłopca poleca potrawę z płodów ojczystych i to w umiarkowaniu,<sup>41)</sup> zbytecz-

<sup>36)</sup> Vict. Deor str. 109.

<sup>37)</sup> „Tą śmiałą przestrogą przeczuł, jak się wyraża Kraszewski Now. stu. lit. str. 159 i uprzedził dobrze późniejsze nauki Russa w Emilu, które za taką nowość okryczane były.“ Z naszej strony dodać tu winniśmy, że oryginalność tych zasad przypisać właściwie należy Erazmowi Glicznerowi, który w dziełku napisaném po polsku i po raz pierwszy drukowaném r. 1558 w Krakowie pod nap. „Książki o wychowaniu dzieci“ na str. 26 i nast. (powtórzonego wydania sporządzonego niedawno przez Dr. W. Wisłockiego) obszernie tę sprawę omawia i z którego niewątpliwie czerpał Klonowicz.

<sup>38)</sup> por. Vict. Deor. str. 119.

<sup>39)</sup> por. Vict. 110.

<sup>40)</sup> Vict. De. str. 165.

<sup>41)</sup> Vic. De. str. 120 i nast.

na bowiem obfitość potraw i to z za granicy sprowadzonych naraża na niezliczone choroby — a do rozwoju sił fizycznych ćwiczenia cielesne, których najlepszą sposobność dostarcza życie na wsi. Tu chłopiec nie tylko chroni się od zniewieściałości — obznajamia się z otaczającą go naturą i wzbogaca się doświadczeniem, lecz także pasowanie się z trudami, jakie się na wsi nastręczają, przygotowuje go do pokonania przyszłych trudów wojennych. W dalszym postępie i rozwoju, szlachetnemu młodzieńcowi zaleca<sup>42)</sup> tak zwane artes liberales (matematyka, fizyka, filozofia naturalna, anatomia, filozofia moralna, jurisprudenca, nauka rządzenia a nawet polowanie, łowiectwo i rybołówstwo) zakazuje zaś surowo oddawać się zajęciom, które nazywa artes prohibitaee (kramarstwo, pieczeniarnstwo, aktorstwo, sztuki akrobatyczne, ludokradztwo, kuplerstwo, czarnoksięstwo, wieszczbiarstwo, astrologia, sztuka tłumaczenia snów i przepowiadania przeszłości, alchemia, lichwa, — gra w kostki jeśli jest ona ażardowną.) Ci bowiem, którzy się takimi sztukami zajmują, z powodu cheiwój żądzy pieniędzy bardzo często do oszustwa się uciekają. Najzaszczytniejszém zajęciem dla szlachetnego herosa jest podług Klonowicza zatrudnienie wojenne. Wojna bowiem jako próba męstwa podaje sposobność nabycia nowego szlachectwa a odnowienia dawnego<sup>43)</sup> W czasach pokojowych zaś poleca rolnictwo, do którego zalicza chów koni, bydła i drobiu — pszczelnictwo i uprawę wina — jako źródło wszelkich bogactw mówiąc:

„Więc bogactwo, dobytek użycza Eleuzyńska matka; jeżeli ochoczo i dobrze rolę uprawisz, bogatym będziesz i nie dokuczy ci nikizemne ubóstwo<sup>44)</sup>“

<sup>42)</sup> Vic. De. str. 265.

<sup>43)</sup> por. Vic. D. str. 292 i nast.

<sup>44)</sup> Vict. D. str. 249.

### III. Oznaczenie czasu powstania Vict. Deorum.

Poemat Vict. Deorum wyszedł raz tylko z druku i to bez wyrażenia roku i miejsca<sup>45</sup>. Zdaje się, że drukarz za-

- <sup>45</sup>) Ponieważ książka ta stała się dla swój rzadkości mniej znaną, przeto uważam za stosowne bliżej ją opisać, przede wszystkim że miałem pod ręką egzemplarz, nie tylko bardzo dobrze zachowany, lecz i tém różniący się od innych, że przed przypisaniem do Gorajskiego ma jeszcze przypisanie do Firleja pod napisem: Epistola dedicatoria. Tytuł poematu opiewa: Sebastiani Sulmircensis Acerni Victoria Deorum, in qua continetur veri herois educatio a nieco niżej pod tytułem następujące wiersze;

Nasoni Sulmo patria est, Sulmircia nobis  
Nosque poetastri, Naso poeta fuit.

Na odwrotnej stronie téjże samej kartki czytamy najprzód te słowa; „Diis Manibus invictissimi Stephani Regis Poloniarum etc. persolvitur votum, po których umieszczono 8 hexam. łacińskich;

„Quod Stephano vovi, dum iusto fulminat ense  
In Plescoviacis campis, et quas premit usque  
Perpetuum gelu, Neptuni glacialis ad undas  
Dum validas arces capit, et nigrantia Mosci  
Cum Sario Belli duce, inniperata peragrat:  
Damnatus voti, solvo victricibus umbris  
Indigeti patriae, mea posthuma Musa litabit  
Qui modo permistus Divis, humana tuetur.“

Następuje zaraz Epistola dedicatoria dla Mikołaja Firleja złożona z 7½ karteł (niepaginowanych) a na samym końcu te słowa: Lublini nostris ex aedibus octavo Calendas Maii Anno Domini nostri Jesu Christi MDLXXXVII. z podpisem; Sebastianus Sulmircensis Acernus. Druk tej Epistolae nieco odmienny od następującej Epistolae dedicatoriae dla Adama Gorayskiego złożonej z 11 karteł (niepagin.) a zakończonej tymi wyrazami: Vale Lublini nostris ex aedibus. Sebastianus Fabianus Acernus Sulmircensis Cons. Lublinensis. Poemat następnie sam w hexametrze daktylicznym napisany z powtórzonym tytułem Victoriae Deorum Sebastiani Sulmircisii Acerni caput I., na 44 rozdziały podzielony posiada 683 stron 8°. Na końcu poematu dodane wyrazy: Finis Victoriae Deorum — a po tych następują trzy kartki (niepag.) zaczynające się od słów: „Errata eo modo corriges“ a zakończone wyrazami: Sed sicubi delinquitur in ecclesiam, illud superiorum censurae subesto et libellus ipse luce dieque careto, extorrisque et nullus esto. Na odwrotnej stronie umieszczone są po grecku 6 hexametrów (z błędą akcentuacją) z napisem:

milczał swoje nazwisko i miejsce pobytu, aby się nie narażać na prześladowania, które autora za tę satyrę spotkały. Drukarzowi chętnie przebaczymy tę krzywdę literaturze wyrażoną; nadziwić się jednak dość nie możemy, że nie doszło nas żadne świadectwo współczesnych pisarzy, któreby wskazywało przynajmniej na czas pojawienia się tak głośnego utworu. Posiadamy wprawdzie co do powyższych szczegółów książki – doniesienia późniejszych tudzież kombinacje nowszych pisarzy, lecz pierwsze wcale nie są poparte dowodami u drugich dowody nieuzasadnione tak, żeby nas zadowolnić mogły.

Tak Załuski<sup>46)</sup> opisując Vict. Deor. bez żadnych argumentów podał, że około r. 1600 była drukowaną u Sternackiego w Rakowie i ta data przyjęta przez Wiszniewskiego<sup>47)</sup> uparcie się do dziś dnia jeszcze utrzymuje. Odstąpił od niej Maciejowski w Orędowniku naukowym<sup>48)</sup> przytaczając bez poparcia dowodami rok wydania Vict. Deor. 1595 a miejsce dru-

*Παντός τοῦ πονήματος Περιοχή.*

*Μήποτε γνήσιον αἶμα θεῶν ἀετῶν<sup>1)</sup> τε καλῖα.  
 Τοῦ πλοῦτου μεγάλῃ σωρός κόλλος τε προσώπων.  
 Οὐδὲ<sup>2)</sup> Γυάντειον μέγεθός τε μένος τε λείοντων.  
 Εὐγενείας ποιεῖ, ζαθεοῖς ἥρωσιν<sup>3)</sup> ὁμοίους.  
 Αὐτὰρ<sup>4)</sup> τῆς ἀρετῆς ἀγῆ κ' ἄφθαρτον<sup>5)</sup> ὄνειρα.  
 Ἡμυθεοῦς ἀνδρας<sup>6)</sup> τε θεοῖσιν ἔθηκε συνέδρους.*

Deo Opt. Max gratia et gloria.

W oryginale: 1) ἀετῶν 2) οὐδε 3) Ἡρώσιν 4) Αὐτὰρ 5) ἀφθαρτον  
 6) ἀνδράς (nadto błędy co do enkl. τε).

<sup>46)</sup> Bibliotheca poetarum Polonorum Warsz. 1752. Przytoczę tu dosłownie ustęp, który czytamy na str. 49: Eius (Acerni) poema latinum titulo: Victoria Deorum, ubi continetur veri herois educatio; impressum 683 paginis, sine loco et anno (Racoviae ap. Sebast. Sternacium Socianorum Bibliopolam circa 1600) in 8° editum, Nasonis Sarmatici titulum ei acquisivit. Est stupendae raritatis, ob exemplaria, in officina libraria Haereticorum utpote impressa Vulcano tradita.

<sup>47)</sup> t. VI. str. 295 uw. 405.

<sup>48)</sup> Orędownik naukowy Poznań 1843 Nr. 47. str. 371.

ku Lublin — zmienia jednak zupełnie swe zdanie i niejasno je przyprowadza w Piśmiennictwie<sup>49)</sup> rozumując, że Vict. Deor. po roku 1605 wydrukowaną została. Prawdziwie umiejętnie starał się czas oznaczyć Mierzyński.<sup>50)</sup> Biorąc wzmiankę Starowolskiego<sup>51)</sup>, jakoby Klonowicz miał pracować nad tym poematem przez 10 lat (taka sama uwaga miała być zrobiona także na egzemplarzu Czackiego: Decem annis, rarum hunc librum author conficiebat 1793. 23. Jun. Jan. Szczekociniis por. Kraszewski Nowe studia str. 135) za punkt wyjścia, świadectwu temu przypadkową przyznaje prawdziwość, gdyż i Mierzyńskiemu wypadł ten dziesiątek a to z następującego obliczenia: Otóż powołując się na dedykacją<sup>52)</sup> cieniem Stefana Batorego, zawartą w 8 hex. gdzie czytamy:

Quod Stephano voyi dum iusto fulminat ense

In Plescoyiacis campis . . . . .

wnioskuję, że zamiar napisania poematu powziął Klonowicz w czasie wojny z Moskwą (1579 — 1582), rozpoczął zaś dopiero pisać r. 1585 t. j. gdy w skutek burzy, wywołanej ścięciem Samuela Zborowskiego, zwołał Stefan do Lublina sejm i zapozwał (1594) przed sąd sejmowy rodzinę Zborowskich. W Lublinie widział Klonowicz, jak się wyraża Mierzyński, osobiście króla dzielnego nie wahającego się ukrócić butę magnatów i do téj to okoliczności mają się odnosić wiersze we Vic. Deor. str. 6.

Movit praeterea invicti clementia Regis

Atque supercilium, quo nostris annuit ausis.

Ponieważ zaś przy końcu dzieła jest mowa o akademii Zamojskiej (założonej 1593) o synu Zygmunta Władysławie jako niemowlęciu (ur. 1595) przeto wnosi, że Vict. Deor. 1595 ukończoną została i że Starowolski prawdę powiedział, utrzymując, że Klonowicz przez 10 lat pracował nad swém dziełem.

To dokładniejsze oznaczenie czasu pozostało bez wpły-

<sup>49)</sup> str. 528.

<sup>50)</sup> w cyt. rozpr. str. 77 nast.

<sup>51)</sup> Simonis Starovolscii: Scriptorum Polonicorum 'Εξαοριάς Venetiis 1627.

<sup>52)</sup> por. naszą uwagę 44tą.

wu, gdyż wszystkie prawie podręczniki literatury po r. 1857 t. j. po wyjściu rozprawy Mierzyńskiego wydane, idą albo za Wiszniewskim i naznaczają rok pojawienia się z druku Viet. Deor. 1600 albo za Maciejowskim r. 1605.

Do głębszego zastanowienia się nad niektórymi szczegółami odnoszącymi się do życia jakoteż wydania Viet. Deor. dał pochop dokument<sup>53)</sup> wynaleziony przez Detmarskiego w aktach wójtowsko-ławniczych w Lublinie, podług którego nie mógł Klonowicz umrzeć r. 1608, jak mylnie dotąd biografowie utrzymywali, lecz kilka lat wcześniej, skoro już w r. 1603 są kwitowani z summy pozostali successorowie. Bliższem oznaczeniem roku i dnia śmierci Klonowicza zajął się zaraz Przyborowski<sup>54)</sup>, podając niezbite dowody, że Klonowicz pożegnał się z tym światem 1602 r. 29. sierpnia. Ponieważ Przyborowski pewną część swój pracy poświęca oznaczeniu czasu powstania Viet. Deor. przeto ustęp ten musimy wziąć pod rozwagę. Na str. 314 i 315 zbija Przyborowski Tygodnik ilustrowany na rok 1877, jakoby Klonowicz we Viet. Deor. robił aluzję do rokoszu Zebrzydowskiego (r. 1605 — 1608) a zarazem fałszywe przypuszczenie, że Klonowicz żył w czasie rokoszu Zebrzydowskiego — natomiast stara się udowodnić, że Viet. Deor. około lat 20 przed rokoszem napisaną i wydrukowaną została. Twierdzenie swoje opiera na tym dowodzie, że w niektórych wydaniach znajduje się oprócz przypisania dla Gorajskiego, drugie przypisanie dla Mikołaja Firleja<sup>55)</sup> wojewody wileńskiego datowane z domu własnego Klonowicza w Lublinie dnia 24<sup>56)</sup> kwietnia 1587; rzadkość zaś tego przypisania tłumaczy tém, że Firlej następnego zaraz roku umarł, przeto Klonowiczowi

<sup>53)</sup> Dokument ten po raz pierwszy ogłoszony w Gazecie lubelskiej r. 1877 z dnia 29. paźdz. Nr. 123 a powtórzony przez Przyborowskiego w Ateneum z r. 1878 I. na str. 313.

<sup>54)</sup> Ateneum z r. 1878, I. str. 311 i nast.

<sup>55)</sup> por naszą uw. 44tą.

<sup>56)</sup> Data 29. kwietnia, która przytoczona jest u Przyborowskiego zamiast 24. kwietnia jest prawdopodobnie pomyłką drukarską (w oryginalne bowiem czytamy: octavo Calendas Maii)



wypadło żywego opiekuna dla swego dzieła szukać i znalazł go w osobie Adama Gorajskiego. Ponieważ zdaniem Przyborowskiego mała liczba egzemplarzy rozeszła się w pierwszym roku po ukazaniu się dzieła, przeto nie wiele jest wydań z przypisaniem do Firleja; wszystkie późniejsze egzemplarze otrzymały tylko przypisanie do Gorajskiego — i tych jest najwięcej. Trzymając się więc tej daty umieszczonej przy końcu owego pierwszego przypisania sądzi, że Vict. Deor. 1587 wydana została.

Z tą jednak datą przez Przyborowskiego postawioną żadną miarą zgodzić się nie możemy, fakta bowiem w ostatniej pieśni przez Klonowicza przytoczone, na które już Mierzyński wskazał a mianowicie wzmianka o akademii Zamojskiej,<sup>57)</sup> o Władysławie niemowlęciu<sup>58)</sup> o Tomaszu, synie Jana Zamojskiego<sup>59)</sup> jako chłopcu, domyślać się bezwarunkowo każą, że Vict. Deor. r. 1595, wydana została. Dowodzenie zaś co do rzadkości dzieła z przypisaniem do Firleja wtedy tylko rozumiałbym, gdyby egzystowały jedne egzemplarze tylko z przypisaniem do Firleja, drugie zaś tylko z przypisaniem do Gorajskiego — lecz cóż znaczą obie dedykacje różne w jednej książce zawarte i do różnych osób wystosowane?

Do rozwiązania powyższego problematu, punktem wyjścia i kluczem mogą być tylko wiersze, na które już Mierzyński wskazał, zawarte w dedykacji poświęconej cniom Stefana Batorego.

Quod Stephano vovi — dum iusto fulminat ense

In Plescoviaticis campis . . . . .

. . . . . solyo victricibus umbris,

o tyle tylko w tej mierze różni się od Mierzyńskiego, że Klonowicz nie w r. 1585, lecz już może w r. 1581 t. j. gdy zwycięskie wojsko polskie pod sam Psków się posunęło, lub najdalej 1582 r. zabrał się do pracy. Dowód bowiem, jaki Mierzyński przytacza, że Klonowicz zaczął dopiero pisać po owym czasie, gdy po

<sup>57)</sup> Vict. De. str. 678.

<sup>58)</sup> Vict. D. str. 676.

<sup>59)</sup> Vict. De. str. 677.

ścięciu Samuela Zborowskiego zwołany został sejm do Lublina i gdy w Lublinie widział króla mężnego, jest mało znaczącym — wszak już czyny, którymi się król dotychczas zamaniestował, dostatecznie mogły wpłynąć na przedsięwzięcie Klonowicza tak, że nie potrzebował osobistém dopiero poznaniem Stefana być zachęcony. Zdaje się, że poemat musiał być już na ukończeniu r. 1586, lecz wieść o śmierci Stefana publikowaniu jego przeszkodziła. Tak bowiem wyraża się Klonowicz w przypisaniu do Firleja str. 1. „Gdy tak tę Victoriam mającą się ukazać pod wezwaniem i imieniem Stefana, króla najwaleczniejszego układam i przygotowuje, gdy ją ogłazdam . . . oto nadspodziewanie wszystkich nadeszła wieść o śmierci tak wielkiego władcy, która i rzeczpospolitą przeraziła i moje plany pomieszała.“

Jakże postąpił sobie teraz Klonowicz wobec zmienionych stosunków? Oto dzieło swe ukończywszy poświęca je właściwie ceniom Stefana, lecz pragnąc mieć poparcie także ze strony żyjącego jakiegos patrona ofiaruje<sup>60</sup>) je także Mikołajowi Firlejowi wojewodzie lubelskiemu. Położona na końcu téj przedmowy wyraźna data: (Lublino nostris ex aedibus octavo Calen. Maii Anno Domini nostri Jesu Christi MDLXXXVII. świadczy, że dzieło swe dał do druku r. 1587 t. j. w czasie bezkrólewia po Stefanie Batorym. Lecz zaledwie przedmowa ukończoną została, umiera drugi protektor dzieła, Firlej (r. 1588), wskutek czego dalsze drukowanie przerwane zostało, a Klonowicz zmuszony był swój autograf cofnąć, by znowu sobie żyjącego opiekuna dla swego poematu odszukać. Victoria jednak w téj pierwszej formie do druku podana, musiała nieco inaczej wyglądać, niż ta, którą obecnie

<sup>60</sup>) W przedm. do Firleja str. 8 nast. tak pisze: Sed quoniam non omnes mortales intelligunt, quam vim habeat vera gloria excellentissimorum principum, qui magnis et operosis beneficiis obstrinxerunt hominum genus, ideoque multi minus consentaneum esse cavillabuntur, mortuum eligi patronum . . . Quos contra non muto et elingui protectore opus est, sed omnino tali . . . quive contrarium sentientes, eoque magis audacules susurrones convincere et in officio continere velit et queat.

posiadamy, musiała przedewszystkiem zawierać pochwały, których napróżno w obecnym wydaniu szukamy<sup>61)</sup> dla Stefana Batorego, gdyż w przypisaniu do Firleja str. 5. pisze Klonowicz: „Nadto sposobnym i odpowiednim dla nas nie było, dziełko to pochwałami ś. p. Stefana napelnione, przenosić na imię innego jakiego opiekuna, a mianowicie w tym czasie bezkrólewia, w którym zabiegi ludzkie różne i nieoznaczone, a o króla następcy, któremuby się z wszelką słusnością ta książka pogrobowa należała, nic pewnego nie mamy,“ musiała pewnie nie posiadać końcowej pieśni, bo wypadki w niej przytoczone przekraczają rok 1590, a być może że się kończyła na tak zwanem *carmen classicum* (roz. XLI.) bo wszystkie pieśni po temże *carmen* następujące a przedewszystkiem roz. XLII. traktujący o *gburawatości* (*rusticitas*), nie ma już nie tylko wewnętrznego z treścią, lecz nawet zewnętrznego związku i wygląda tak jakby później przyczepiony został do całości. Prawdopodobnym jest, że po cofnięciu z druku pierwotnej swój *Vict. Deor.* z której tylko dedykacja Firlejowi poświęcona pozostała, trzymał autor przez jakiś czas poemat u siebie, uzupełniając go, to znów zmieniając tu i owdzie; pochwały wyrażone odnoszące się do Stefana jako na razie nie na czasie będące wykreślając i swemu utworowi nadając formę artystyczną. Dowodzą tego epizody nadzwyczaj pracowicie wykończone, porównania bardzo dokładnie przeprowadzone, chropowatości językowe i rytmiczne usunięte, a tego byłby pewnie poeta nie uniknął, gdyby pracę<sup>62)</sup> swą olbrzymią wydał, r. 1587.

<sup>61)</sup> Wyjawszy dwuwierszu umieszczonego na str. 6 *Vict. D.*

„*Movit praeterea invicti clementiā Regis*

*Atque supercilium, quo nostris annuit ausis*

nie mamy zresztą w całym poemacie wzmianki o Stefanie.

<sup>62)</sup> Pod tym względem warta przytoczyć słowa samego Klonowicza mieszczące się w obu przedmowach: I tak w przedm. do Firleja str. 14 nazywa swój poemat jeszcze nie wykończonym: *Habes carmen rude quidem et popolare, sed magni seriique propositi* — przeciwnie wyraża się w przedm. do Gorajskiego str. 10: „*quem (sc. librum) nos in eum finem et usum comparavimus maiori for-*

Że z drugiej strony ostateczne publikowanie Vict. De. nie przekroczyło r. 1595 a nie jak dotąd mylnie podawano r. wydania 1600 lub 1605 wnioskować możemy z téj okoliczności, że „carmen classicum“ wyjęty z Vict. Deor. przetłumaczony został na język polski pod nap: „Pożar, upomnienie do gaszenia i wróżka o upadku mocy tureckiej“ przez samego Klonowicza r. 1596, jak o tem data umieszczona na końcu dedykacyi księciu Ostrochowskiemu świadczy. A musiała Vict. Deor. już przedtem być drukowaną, bo poeta w tejże dedykacyi wspominając o wojnie tureckiej mówi: „O czym (sc. o wojnie przeciw Turkom) iżem był przedtem łacińskie wiersze napisał, jeszcze było o tém zajściu terazniejszym cesarza chrześcijańskiego z Turkiem nie słyhać, teraz iż . . . . sąsiedzi na gwałt wołają, a ludzie o ścianę mieszkający na to dobrze śpia, przetożem przełożył ten Pożar na polskie z książeczek, którem nazwał Victoriam Deorum, żeby przynajmniej ludzie nasi a zwłaszcza rycerscy i przełożeni miast i grodów, teraz o sobie czuli.“

Reasumując więc wszystko, cośmy o epoce powstania Vict. Deor. powiedzieli, twierdzimy, że poemat ten doznał podwójnej redakcyi ze strony autora — że był rozpoczęty r. 1581 i miał w pierwszym opracowaniu wyjść na świat r. 1587, z powodu jednak śmierci Firleja z druku został cofnięty i później przez autora stosownie do zmienionych stosunków politycznych przekształcony a ostatecznie r. 1595 publikowany.<sup>63)</sup> Pracowałby więc Klonowicz podług tego

---

tasse cura, quam felicitate. W końcu charakter obu przedmów, jest wielce różny. Pierwsza (do Firleja) jest właściwą dedykacją zastosowaną li tylko do osoby, której się dzieło ofiaruje — przeciwnie druga (do Gorajskiego) jest filozoficzną kontemplacją, w której poeta chce wykazać, na czém polega prawdziwa szczęśliwość — a jej wykończenie w szczegółach domyslać się każe, że ją poeta napisał po dłuższej rozwadze, mianowicie wtedy, gdy oddał po-wtórną redakcją swego poematu do druku.

<sup>63)</sup> Wynaleziony i przez Dr. Okęckiego ogłoszony nieznanym dotąd utwór Klonowicza pod tyt. Gorais (Warszawa 1875) a przypisany temu samemu Adamowi Gorajskiemu, któremu i Vict. Deor, poświęconą została, o tyle tylko utwierdza nas w naszym przeko-

z pewnemi przerwami lat 14 a chociaż Starowski mówi, o 10 leciu, przez które miał poeta tworzyć swój poemat, to jednak powagą tego świadectwa kępować się nie możemy, bo zdaniem mojem obliczone ono jest więcej na okazanie żmudnej pracy, aniżeli oznaczenie dokładne liczby lat. Sam zresztą Klonowicz w przedmowie do Goraj. str. 22. w ten tylko sposób się wyraża: „Hos nostros conatus, hos complurium annorum labores et vigiliis, Tibi generosissime et magnifice vir Adame Gorajski, antiquorum heroum egregie fili . . . . addico nominatimque nuncupo.“

W końcu pozostaje nam się zastanowić, w jaki to sposób się stało, że w niektórych egzemplarzach (choć nadzwyczaj rzadkich) znajduje się przypisanie do Firleja i do Gorajskiego — w innych mieści się tylko przypisanie do Gorajskiego? Kwestyą tę trudno rozwiązać. Faktem jest to tylko, że, jak zapewnia Przyborowski<sup>64)</sup> autograf zachowany w jednej z bibliotek warszawskich i 3 egzemplarze tego dzieła mają tylko przypisanie do Gorajskiego a pozbawione są przypisania do Firleja. Ta okoliczność może naprowadzić na domysł, że zamieszczenie w niektórych egzemplarzach przypisania do Firleja nie wyszło od autora, bo w tym razie straciłaby na wartości dedykacja dla Gorajskiego — lecz dopiero później może nawet po śmierci Klonowicza od osób, którym w sposób bliżej nieznanym, dostała się dedykacja dla Firleja, napisana dla pierwszej redakcyi. Być także może, że pierwsza dedykacja była gdzie indziej drukowaną, a gdzie indziej druga dedykacja wraz z całym dziełem — bo różnice druku są uderzające i ztąd pochodzi pomieszanie przekonań co do miejsca druku i osoby drukarza. Jedni bowiem utrzymują, że Vict. drukowaną była u Sternackiego ale w Rakowie<sup>65)</sup> inni u Sternackiego ale

naniu, że podług Okęckiego (str. I i III.) dawniejszym jest od Vict. De. i że data jego napisania przypada między r. 1587 a 1592 a więc Vict. mogła wyjść dopiero po r. 1592.

<sup>64)</sup> w cyt. dziele str. 316.

<sup>65)</sup> Załuski Biblioth. Poet. str. 49.



w Krakowie<sup>66</sup>). inni wreszcie u Rodeckiego.<sup>67</sup>) Trudno tu rozstrzygnąć, co jest prawdą, skoro brak nam wszelkich świadectw — najprawdopodobniejszym jednak mi się wydaje, że Klonowicz swą *Victoriam*, drukował u Sternackiego w Rakowie, w owym siedlisku arianizmu, bo u Rodeckiego już dlatego byłby nie drukował, ponieważ dzieło swe poświęcił pamięci Stefana, który jak wiadomo<sup>68</sup>) więził Rodeckiego za wydrukowanie pism przeciwko św. Trójcy.

Zdaje mi się, że lepiej nie mógłbym zakończyć niniejszego traktatu jak gorącemi słowy wraz z Krasickim<sup>69</sup>) zachęcać do powtórnego przedrukowania, a wraz z Maciejowskim<sup>70</sup>) do krytycznego opracowania i przetłumaczenia<sup>71</sup>) największego i najznakomitszego dzieła Klonowicza. Zapomnienie, w jakim pozostawał poeta przez trzy wieki, niegodne jest wieku XIX. Jeżeli Klonowicz wzniosł się w swych bystrych poglądach ponad współczesnych i stał się ofiarą ducha czasu, dlatego że był niezrozumiany, to dziś gdy rozumiemy poete, gdy sami przekonani jesteśmy, że nie ród, nie siła, nie bogactwo, nie piękne rysy twarzy, nie tyranizowanie niższych warstw społeczeństwa, lecz cnota i praca uszlachetniają człowieka, oddać mu winniśmy należytą część i uznanie. Dodajmy to jeszcze, że Klonowicz jest w całej literaturze starożytnej Polski jedynym poetą narodowym i

<sup>66</sup>) Maciejowski *Piśmiennictwo* str. 527.

<sup>67</sup>) Przyborowski w cyt. dziele str. 316.

<sup>68</sup>) patrz. encykl. *Orgelbr.* (12. tomowa).

<sup>69</sup>) W dziele: o rymotworstwie i rymotworcach str. 209, gdzie mówi: „Rzadkie jest nader (dzieło *Victoria*) ile, że nieprzedrukowane, godne zaś ze wszech miar powtórzenia drukarskiego, tak dla gładkości stylu jako i dobroci rzeczy.“

<sup>70</sup>) *Piśmiennictwo* str. 554.

<sup>71</sup>) Do tłumaczenia i komentowania *Vict. De.* miał się wkrótce po śmierci Klonowicza zabrać jakiś akademik krakowski z imienia nieznanego i według świadectwa Czackiego swą pracę, która gdzieś niepowrotnie zginęła, miał do połowy skończyć. (por. *Wisł.* VI. str. 296). Potem Jacek Przybylski także akademik krakowski dokonał przekładu *Vict.* do rozdz. 35 pozostawiając go w rękopisie, w którego posiadaniu był uczonego Ambrożego Grabowskiego (Maciejowski *Piśm.* str. 555.)

w tym względzie przewyższył samego nawet Kochanowskiego<sup>72)</sup> rzec można, że jest on pierwszym romantykiem polskim. Treść bowiem swych pieśni jakoteż wielką część obrazów bierze z życia swego narodu, — maluje obyczaje i charakter mieszkańców ówczesnej Polski jedném słowem zasługuje w zupełności na miano wieszczą prawdziwie polskiego, jakim sam się nazywa, gdy się zwraca do Tomasza Zamojskiego.<sup>73)</sup>

„Gdy przegłędziesz pomniki trudu minionego  
 Płody geniuszu i dzieła wieków szczęśliwszych  
 Utwory nowe, naśladowania dawniejszych  
 Wtedy i mnie odnajdziesz, odwiedzisz w przechodzie  
 Czciela skromnej Muzy i piewę polskiego.“




---

<sup>72)</sup> por. Maciej. Orędownik r. 1843 str. 372. nast. i Piśmiennictwo str. 549.

<sup>73)</sup> Vict. Deo. str. 680.





## Grono profesorskie

przy końcu roku szkolnego 1884.

1. **Kurowski Mateusz**, Dyrektor, członek Rady szkol. okręg., Towarz. pedagog. i Bursy w Brzeżanach; uczył fizyki w IV. i VII. kl. 6 godzin tygodniowo.

### Profesorowie:

2. ks. **Neuburg Erazm**, uczył religii obrz. łać. I.—VIII. 16 godz. tyg.
3. ks. **Sonlewicki Michał**, zawiadowca biblioteki dla biednych uczniów, uczył rel. obrz. gr. kat. I.—VIII., 16 godzin tyg.
4. **Dutkiewicz Piotr**, zawiadowca gabinetu historii naturalnej, uczył nat. I ab, II., III., V., VI; mat. w I. ab; II. kl. 21 godz tyg.
5. **Spitzer Roman**, gosp. I. kl., uczył geogr. w I. ab, hist. w II. VI, VII., VIII. klasię, 19 godzin tygodniowo.
6. **Flach Ignacy**, uczył greki w IV., niem. w V., VI. i VIII. klasie, 16 godzin tygodniowo.
7. **Steiner Alojzy**, uczył greki w III. i w V., pol. w VI., VII. i VIII. 19 godz tyg.
8. **Choraży Ferdynand**, gosp. III. klasy, uczył łać. w II., III., niem. w III. 16 godzin tygodniowo.
9. **Garlicki Tomasz**, gosp. VII. kl., uczył łać. w VII. greki w VII. i w VIII. jęz pol. w IV. klasie, 17 godz. tygodniowo.
10. **Nasalski Julian**, gosp. IV. kl., uczył łać. w IV. i VIII., rus. w III. i w IV. klasie, 17 godzin tygodniowo.

## Nauczyciele.

11. **Jełowicki Artur**, gosp. VI. kl., uczył greki w VI.; rus. jęz. w V.—VIII. klasie, 17 godzin tygodniowo.
12. **Jeziorski Franciszek**, gosp. VIII. klasy, zawiadowca gabinetu fizyki, uczył mat. w III., IV., V., VII. i VIII. klasie, 18 godzin tygodniowo.
13. **Rawer Karol**, gosp. V. kl. uczył hist. w III., IV., V., pol. jęz. w V. proped. w VII. i w VIII. klasie, 18 godz. tygodniowo.
14. **Niebieszcański Andrzej**, uczył łać. w I. a i w VI., pol. jęz. w I. a. kl., 12 godzin tygodniowo.

## Zastępcy nauczycieli.

15. **Wasilkowski Władysław**, (exam.) gosp. II. kl., uczył pol. I., III., niem. w II. i w IV. a. mat. w VI. klasie, 18 godzin tygodniowo.
16. **Nowak Jan**, (exam.) uczył niem. w I. ab. i w VII. klasie, 16 godzin tygodniowo.
17. **Paszczyński Adam**, (exam.) gosp. I. b. kl. uczył łać. w I. b, V., pol. w I. b, klasie, 17 godzin tygodniowo.

## Nadobowiązkowych przedmiotów uczyli:

18. **Kostecki Stanisław**, kierownik szkoły ludowej, rysunków, 5 godzin tygodniowo, w trzech oddziałach za roczną remuneracją 180 złr. w. a.
19. **Matejczyk Józef**, śpiewu, 4 godziny tygodniowo, w trzech oddziałach za roczną remuneracją 120 złr.  
**Spitzer Roman**, hist. kraj. w VI. i w VII. kl. 2 godz. tygodniowo.  
**Rawer Karol**, hist. kraj. w III. i IV. kl., 2 godz. tyg. Roczna remuneracja za ten przedmiot 180 złr. w. a.  
**Flach Ignacy**, kaligrafii w I. i II. kl., 2 godziny tygodniowo, za roczną remuneracją 84 złr. w. a.
20. **Salater Hersch**, uczył religii mojżeszowej od I. do VIII. klasy, 3 godziny tygodniowo. — Za naukę tego

przedmiotu płacili sami uczniowie rocznie po 10 złr.,  
biedniejsi po 5 złr.

**Wasilkowski Władysław**, uczył gimnastyki w trzech  
oddziałach, 6 godzin tygodniowo za roczną remuneracją  
200 złr. w. a.

### Zmiany w gronie profesorskiém.

1. Pan *Rawer Karol*, zast. naucz. w c. k. gimnazyum Fran-  
ciszka Józefa we Lwowie, zamianowany rozp. Wys. c. k.  
Min. Ośw. z dnia 14. lipca 1883 l. 11209. rzeczywiście  
nauczycielem.
2. Pan *Niebieszczanski Andrzej*, zast. naucz. w c. k. gimna-  
zyum w Tarnopolu, zamianowany rzeczywiście nauczy-  
cielem rozp. Wys. c. k. Min. Ośw. z dnia 12. sierpnia  
1883 l. 15122.

## Plan lekcyjny

na rok szkolny 1884.

### I. Klasa.

**Religia:** I. kurs: O wierze, nadziei i miłości.

II. kurs: o św. Sakramentach i o chrześcijańskiej sprawiedliwości; podług rz. kat. katechizmu dr. A. Szustera przeł. A. Zieliński. Uczniowie gr. kat. obrządku uczyli się podług katechizmu A. Torońskiego, 2 godz. tygodniowo.

**Łacina:** Nauka o formach regularnych imienia i słowa, najważniejsze przyimki i spójniki: constr. acc. c. inf.; wszystko to ćwiczone tłumaczeniem przykład. z łąc. na polski język i odwrotnie; memorowanie słówek i paradigmatów. Od listopada co 8 dni zadanie szkolne lub extemp.: w 2. kursie czasem zad. domowe. Książki a) Gramatyka Samolewicza wyd. 2; b) Zadania do tłumaczenia ułożone przez Samolewicza cz. I. wyd. 2. — 8 godzin tygodniowo.

**Język polski:** Gramat. 1 godz. Nauka o zdaniu pojedynczym, najważniejsze zasady głosowni w połączeniu z ortografią, od form imienia do liczebników, czytanie 1½ godziny, wedle przepisanych Wypisów T. I. wyd. 4.; ćwiczenia w opowiadaniu i deklamacyi, ort. ćwicz. ½ godziny. Zadanie co 14 dni, dom. lub szk. Książka: gramatyka dr. A. Małeckiego wyd. 1. — 3 godz. tyg.

**Język ruski:** a) Gramatyka dr. Osadcy, b) Илюстр., zresztą tak jak język polski — 3 godz. tygod.

**Język niemiecki:** Czasowniki mocne i słabe w praes. i impf., deklinacye, głównie dekl. mocna rzeczowników, tudzież rodzaj rzeczowników, przymiotniki. Szyk słów w zdaniach głównych i podrzędnych; 7 odmian czasowników mocnych; odm. czasów zwanych przeszło terażniejszymi, tudzież czasowniki bringen, denken, dünken, thun i t. d. Co 8 dni zad. dom. lub szkolne. Książki: Gramatyka Schobera wyd. 3. i Wypisy Rebena, wyd. 3. do str. 60. Ostatni w tygodniu należycie w szkole opracowany polski ustęp przekładali uczniowie w niedzielę piśmiennie na język niemiecki — 6 godz. tygod.

**Geografia:** Ogólne pojęcia i wiadomości wstępne z kosmografii i geografii matematycznej; geogr. topiczna i fizyczna wszystkich części ziemi; najważniejsze wiadomości z geografii politycznej, przegląd polityczny Europy. 3 godz. tyg. Książka: Benoni-Tatomir.

**Matematyka:** Arytmetyka w I. kursie 3 godz., a w II. kur. 1 godz.: Cztery działania w oznaczonych i nieoznaczonych liczbach, oraz dziesiętne ułamki i pospolite; w II. kursie 2 godz. Geometria: linie, kąty konstrukcyja trójkątów z uzmysłowieniem tychże własności — 3 godziny tygod. — Książki: a) Arytmetyka Mocnika, tłum. Bączalski, b) Geom. Mocnik-Sternał Oddz. I.

**Historia naturalna:** Zoologia: Zwierzęta ssące, owady, raki, pająki robaki, mięczaki i gwiaźdzdy morskie — wedle Książki Nowickiego — 2 godz. tygod.

## II. K l a s a.

**Religia:** Dla uczniów obrz. łac. historia biblijna star. przymierza podług książki ks. T. Dąbrowskiego, dla uczniów obrz. gr. kat. podług Tyca cz. I. B. J. — 2 godz. tyg.

**Łacina:** Powtórzenie i uzupełnienie nauki o formach regularnych i nieregularnych tak imienia, jak i słowa. Ze składni tyle, ile do lektury w kl. jest niezbędne; ćwiczenie w constr. acc. c. inf., abl. abs., nieco z nauki używania przypadków, tłumaczenie tudzież memorowanie paradygmatów i słówek jak w kl. I. W 2 kursie właściwa preparacya. Zadania co 8 dni jedno domowe lub szkolne na przemianę. Książki: Gramatyka i ćwiczenia Samolewicza — 8 godz. tygod.

**Język polski:** Gramatyka 1 godz. Nauka o zdaniu złożonym w połączeniu z nauką o interpunktacyi; nauka o głosowni i formach z I. klasy powtarza się gruntownie. Nieco z konjugacyi. Czytanie 1  $\frac{1}{2}$  godziny; ortografia  $\frac{1}{2}$  godz. Książki: Gramat. jak w kl. I. Wypisy T. II. wyd. 3. — 3 godz. tygod.

**Język ruski:** Jak język polski.

**Język niemiecki:** Powtórzenie przedmiotu wziętego z I. kl. z większą dokładnością i szczegółami; czasy złożone i tryby, forma bierna, używanie „haben und sein“ do tworzenia czasów przeszłych, używanie słówka „zu“ w wyrazie bezokolicznym, czasowniki zwrotne i zaimkowe, liczebniki i zaimki. — Zadania i tłumaczenie jednego polskiego ustępu, jak w I. kl. Książki: Gram. i Wypisy jak w I. kl. — 5 godzin tygod.

- Historya i geografia:** Starożytna historia aż do roku 476. po Chr. w połączeniu z geografią starożytną. — 2 godz. tyg. Geografia: I Kurs Azya i Afryka, oro- i hydrografia Europy. II. kurs: Szczegółowa geografia połud. zachod. Europy. -- 2 godz. tyg. Książki: Welter - Sawczyński wyd. 4. Klun Atlasy: Kiepert, Pütz.
- Matematyka:** 2 godz. Arytm. w I. kursie — 1 godz. w II. kursie. Stosunki, proporcye i zastosowania tychże; czworo - i wieloboki; oznaczenie powierzchni, zmiana i podział figur geom. Książki: Arytmetyka Mocnika w tłum. Bączalskiego: Geometrya Mocnika w tłum. Sternala cz. II. — 3 godz. tygod.
- Historya naturalna:** I. kurs. Zoologia, ptaki, płazy i ryby, 2. kurs Botanika. Książki: a) Zoologia jak w I. kl. b) Botanika Hückla. 2. godz. tygod.

### III. K l a s a.

- Religia:** Historia bibl. nowego przymierza według ks. T. Dąbrowskiego dla ucz. obrz. łac. — według Tyca B. J. cz. II. dla uczniów obrz. gr. kat. — 2 godz. tygod.
- Łacina:** Gramat. 3 godz. Składnia zgody i rządu; nauka o przypadkach, konstrukcyja partyc. gerundium, supinum. — Czytanie 3 godz. Cornelius Nepos: Miltiades, Themistócles, Aristides, Lysander, Hannibal, Pelopidas Phokion, Cato. 70. rozdz. Preparacya. Co 8 dni, w II. półr. co 10 dni zadanie i to przeważnie szkolne, czasem extemporale. Książki: Gramat. jak w kl. II. Wypisy łacińskie Próchnickiego. Nepos wyd. Jerzykowskiego 6 godz. tygod.
- Greka:** Nauka o formach regularnych, o akcentach, zasady głosowni wćwiczone, jak przy języku łacińskim; memorowanie słówek i paradygmatów. W drugim kursie co miesiąc dwa zadania przeważnie szkolne. Książki a) Gramatyka Curtius- Samolewicz; b) Przykłady Szenkla-Samolewicza wyd. 3. — 5 godz. tygod.
- Język polski:** Gram. 1 godz. Dokładna nauka o formach słowa, cała składnia z wykluczeniem składni szyku. Czytanie 2 godz. Zadanie co 15 dni domowe lub szkolne Książki: a) Gram. jak jak wyżej, b) Wypisy T. III. wyd. 3. — 3 godz. tyg.
- Język ruski:** Gramat. jak wyżej. Czytanka Partyckiego — 3 godz. tygod.
- Język niemiecki:** 2 godz. powtórzenie i uzupełnienie przedmiotu branego w kl. II.; słowa złożone rozdzielne i nie-

rozdzielne, przysłówki, przyimki i spójniki. — 2 godz. czytanie. Tłumaczenie piśmienne ostatniego ustępu jak w I. kl. Zadania: co 14 dni extemporale, lub domowe. Książki: Gramat. jak w 2. kl., wypisy Hamerskiego wyd. 2. — 4 godziny tygodniowo.

**Historja i geografia:** a) Historja 1 godz. b) Geografia 2 godz. ad a) średniowieczna biograficznie opowiadana; historja krajów monarchii austriackiej; ad b) Geografia specjalna reszty części Europy (po ukończeniu przedmiotu w II. klasie) — z wyjątkiem monarchii aust. Geografia Ameryki i Australii. Książki: Historja Welter-Sawcz. T. II. wyd. 3 Atlasy: Sprunner-König lub Pütz. Geografia Kluna. — 3 godz. tygod.

**Matematyka:** Godziny rozdzielone jak w II. kl. a) Arytmetyka: Cztery działania w literach, nawiasy, potęgowanie, pierwiastki kwadratowe i sześciennie, przemiany i kombinacje; b) Geometrya: podobieństwo figur prostolinijszych, nauka o kole. Książki: a) Arytmetyka Mocnik-Grzybowski, b) Geometrya Mocnik-Sternał oddział II. — 3 godz. tygod.

**Historja naturalna:** W 1. półr. Mineralogia podług Łomnickiego, w 2. Fizyka podług Kunzeka, przeł. dr. Stanecki. Ogólne własności ciał, nauka o ciepłe i najważniejsze zasady chemii. — 2 godziny tygodniowo.

#### IV. Klasa.

**Religia:** Liturgika podług Jachimowskiego dla uczniów obrz. rz. kat., według Popiela dla uczniów obrz. gr. kat. — 2 godz. tygod.

**Łacina:** Gram. w 1. kursie 3 godz., a w 2. kursie 2 godz. Nauka o czasach i trybach. Przekłady Jerzykowskiego oddz. I. Przeczytano Caesar de Bell. Gall. lib. 1-29, 1-35 1-20. ed Hoffmann. Preparacya. Zadań co miesiąc 3, na przemianę dom. i szkol. Gram. Samolewicza — 6 godz. tyg.

**Greka:** Przy powt. form i reguł z kl. III. najważniejsze z fleksyi nieregularnej; ze składni najważniejsze zasady przy sposobności ćwiczeń z przykładów Szenkla-Samol. Memorowanie słówek i paradygmatów. Preparacya. Zadania co 14 dni na przemianę szkol. lub domowe. Książki jak w III. kl. — 4 godz. tygod.

**Język polski:** Gram. podług Małeckiego 1 godz. Składnia szyku gruntownie przeciwczona i powtórzenie w ogóle gramatyki, o ile było potrzebnem; w 2. półroczu wierszowanie, styl w listach i stosunkach życia praktyczne-

go, używamy przy sposobności odpowiednich zadań piśmiennych. Czytanie 2 godziny z Wyp. T. IV. Zadania jak w kl. III. — 2 godziny tygodniowo.

**Język ruski:** Jak język polski. Książki jak w kl. III.

**Język niemiecki:** Gramatyki 2 godziny. Powtarzanie przedmiotu branego w III. kl. Składnia zgody i rządu. — 2 godz. Zadania i piśmienne tłumaczenia jak w III. kl. Książki: Gramat. jak II. kl. 2. Wypisy Hamerskiego. — 4 godz. tygodniowo.

**Historia i geografia:** W 1. kursie zakończenie nowszej historii powszechnej do roku 1789; w 2. kursie: Rys geograficzno-historyczny i statystyczny monarchii austriacko-węgierskiej. Książki: a) Welter-Sawczyński tom 3; 2. półrocze b) Topografia Szaraniewicza. — 4 godz. tygod.

**Matematyka:** Rozdzielenie jak w kl. II. a) Arytmetyka. Złożone stosunki i proporcje z zastosowaniem tychże. Równania pierwszego rzędu z jedną nieznaną. b) Stereometria. Książki jak w III. kl. — 3 godz. tygod.

**Fizyka:** Równowaga i ruch ciał, akustyka, magnetyzm, elektryczność, optyka, wreszcie główne zasady z astronomii i geografii fizycznej. Książka: Fizyka Kunzeka, tłum. dr. Stanecki. — 3 godz. tygod.

## V. K l a s a.

**Religia:** Apologetyka i ogólna dogmatyka według a) Martina Jachimowskiego, b) dla uczniów obrz. gr. kat. Wapler-Pełesz. — 2 godziny tygodniowo.

**Łacina:** I. kurs: Czytanie Liv. (Grysar) I. księgę całą. 2. kurs: Ovidy (Grysar) Tristium IV. 10. V. 8; e libr. amorum III. 9; e libr. fast. II. 83—118 i 687—710 z przemian Quatuor aetates; Deucalion et Pyrrha; de Phaëtone et Heliadibus; de Icaro et Perdice; de Orpheo. Poprzedziła nauka o prozodyi. — Preparacya. Gram. ćwic. styl. 1 godz. z ćwic. Trzask. dla gmin. wyż. cz. I.\*) — Gramatyka Samolewicza, partya o przypadkach. Zadania co 10 dni przeważnie domowe. — 6 godz. tygod.

**Greka:** Czytano z Xen. Chrest Szenkla wyd. Borzemskiego I. Xen. Cyroped. Pochodzenie Cyrusa. Cyrus i Astyages. Zdobycie Babilonu. Xen. Anab. Przygotowania wojenne. Pochód. Bitwa. Przejście pod górę Teches.

\*) Na gramatyczne ćwiczenia łacińskie i greckie przeznaczona jest w wyższym gimn. zawsze pierwsza godzina w tygodniu.



- W ostatnich dwóch miesiącach: Homera Iliady 1. ks. według Hoheggera. — Preparacya. 1 godz. z gramatyki Curt. o formach, o artykule, przypadkach; a przy Homerze formy jońskie. Co miesiąc jedno zadanie domowe, lub szkolne na przemianę. — 5 godz. tygodn.
- Język polski:** Czytanie 3 godz. gram. 1 godz. Etymologia podług gramatyki prof. A. Maleckiego; objaśnienie i porównanie form staropolskiego i staro-słowiańskiego języka z dzisiejszym polskim. Wypisy Mecherzyńskiego część pierwsza dla wyższ. gimn. od str. 1—257. Grażyna Mickiewicza, Wiesław Brodzińskiego i Pieśń o ziemi naszej W. Pola, wydanie Brockhause; zadanie co 3 tygodnie — 3 godz. tygodn.
- Język ruski:** Gram. 1 godz. nauka o formach języków: staro-słowiańskiego i staro-ruskiego, ich etymologia i składnia na podstawie głosowni i nauki o formach języka starosłowiańskiego wedle Miklosicha, — czytanie 2 godz. Książka: Chrest. Ogonowskiego. Zadania co 3 tygod. jedno, przeważnie domowe. — 3 godz. tyg.
- Język niemiecki:** Czytanie z wypisów Jandaurka cz. I. wyd. 2.; ustępy zastosowane do przygotowania uczniów. Zadania co 2 tygodnie, przeważnie szkolne. — 3 godz. tygodniowo.
- Historya i geografia:** Starożytna orientalna i rzymska historia do Augusta w połączeniu z geografją dotychczasowych państw. Książka: Gindeli tom I. — 4 godz. tygodniowo.
- Matematyka:** Algebra 2 godz. System liczbowy, 4 działania algebr., własności i podzielność liczb, nauka o ułamkach wyczerpująco aż do potęgowania. — Geom. 2 godz. aż do stereometrii. Książki: Algebra i Geometrya Mocnika dla gimn. wyższ. w tłum. polsk., dr. Staneckiego. — 4 godz. tygodniowo.
- Historya naturalna:** 1 półr. Mineralogia w połączeniu z geologją i geognozyą; w półr. 2. Botanika w połączeniu z fizyologją i geografją roślin szczególnie w pobliżu rosnących. Książki: wedle Łomnickiego uczono w 1. półr. mineralogii; dla botaniki używano Billa w tłum. Łomnickiego — 2 godz. tyg.

#### VI. Klasa.

- Religia:** Szczegółowa dogmatyka. Książki dla obydwu obrządków jak w klasie V. — 2 godz. tyg.
- Łacina:** 1. kurs: czytanie Sall. Jug. (Linker). — 2. kurs:

Z Wergilego Geogr. Laudes Italiae, Laudes vitae rusticae, Armentorum pestis; Buc; ecl. I.; Eneidy ks. I. i V. wedle Hofmana — Preparacya. 1 godz. gram. styl. ćwicz wedle Trzask., jak w kl. V. Z gramatyki Samolewicza nauka o czasach, trybach i o formie listów łać. Zadanie domowe co 14 dni; szkolne 1 na miesiąc. 6 godzin tygodniowo.

**Greka:** 1. kurs: czytanie Homera Iliady (Hochegger) ks. 2, 3 i 6. — 2 kurs: Homera Odyssea (Pauli) ks. 5, 6. i 9. — Preparacya. 1 godz. gram. Curt. o przyimkach, czasach i trybach. Zadania jak w kl. V. — 5 godzin tygodniowo.

**Język polski:** Czytanie z wypisów Mecherzyńskiego tom I. od str. 44 — 162, od 216 — 223, od 251 — 528. Jan Bielecki i Ojciec zadźmionych wyd. Brockhousa, Mohort wyd. Mrówki. Zadania co 3 tygodnie jedno. — 3 godziny tygodniowo.

**Język ruski:** Czytanie w 1. kursie z Chrestomatyi Głowackiego, przycém język czytanych ustępów z dzisiejszym językiem ruskim porównywano. W 2 kursie: Czytanka Barwińskiego cz. I. cała. Igor. Zadania jak w kl. V. — 3 godz. tyg.

**Język niemiecki:** Czytanie z Jandaurka dla VI. kl. Zadania jak w kl. V. — 5 godz. tyg.

**Historia i geografia:** 1. kurs: a) Dzieje Rzymian od Augusta. b) Wieki średnie aż do Rudolfa z Habsburga. — 2 kurs: Do ukończenia wieków średnich. Geografia jak w kl. V. Książki: Gindeli. — 3 godz. tygod.

**Matematyka:** Godziny rozdzielone jak w kl. IV. Algebra 1. kurs: potęg, pierwiastki; 2. kurs: logarytmy, równ. 1. rzędu z jedną i więcej niewiad. Geometrya 1. kurs: stereometrya; 2 kurs: trygonometrya. Książki jak w kl. V. i logarytmy Wierzbickiego. 3 godziny tygodniowo.

**Historia naturalna:** Zoologia w połączeniu z paleontologią i geograficzném szerzeniem się zwierząt. Książka: Nowicki wyd. 4. 2 godziny tygodniowo.

## VII. K l a s a .

**Religia:** a) Etyka katolicka wedle Soleckiego: dla uczniów obrz. łać, b) Etyka katol. wedle Cybyka, dla ucz. obrz. gr. kat. — 2 godz. tyg.

**Łacina:** Czytanie: Verg. Aeneis (Hoffmann), ks. XI. Cic. Orat. in Catil. I. (Halm). Actio in C. Verrem. De praetura Siciliensi. Tusc. disp. I. (Klotz) początek. — Pre-

paracya. Pół godziny na gram, i stylistyczne ćwiczenia podług Trzask. dla gimn. wyższ cz. II. Z gram. Samolewicza: nauka o inf., or. obl. gerund.; supinum, part. Zadania jak w VI. kl. Niekiedy dawano wolne wypracowania na podstawie czytanych ustępów. — 5 godzin tygodniowo.

**Greka:** 1. kurs: czytano Demostenesa: *Περὶ τῆς σιγήνης. Περὶ τῶν ἐν Χερσωνήσων* wedle Paulego: w 2. kursie: *Αἴας* podług Dindorfa. — Preparacya. Gramatyki co tydzień pół godziny: partie, inf., partykuły. Zadania jak w V. kl. — 4 godz. tyg.

**Język polski:** Czytanie z Wypisów Mecherzyńskiego t. II. od str. 1.-249. z odpowiedniami wszechstronnemi objaśnieniami, w szczególności: Życiorysy i ważniejsze ustępy pisarzów okresu panegiryczno-makaronicznego; okresu pseudoklas. Marya Malczewskiego. Konrad Wallenrod Mickiewicza. Lilla Weneda Słowackiego. Zadania co miesiąc 1, przeważnie domowe. — 3 godz. tyg.

**Język ruski:** Czytanie z czytanki Barwińskiego cz. II. cała, Mogielnickiego Skit Maniawski.

**Język niemiecki:** Wypisy Eggera II. cz. 7. wyd., potem Herm. u. Dorothea, 1—4. wedle wydania Reklama. Zadanie 1 co trzy tygodnie, domowe. — 4 godz. tyg.

**Historya i geografia:** I. Historya nowoczesna do Ludw. XVI. II. Zakończenie do 1815. r. Geografia jak w kl. V. i VI. Wykład wedle Gindelego-Markiewicza t. III. — 3 godz. tygod.

**Matematyka:** Algebra w 1. kursie 2 godz.: wyczerpująca nauka o zrównaniach; w 2. kursie 1 godz.: progresye, kombinacye, zasada binomialna. — Geometrya w 1. kursie 1 godz.: zastosowanie algebry do geometryi, powtórzenie trygonometrii; w 2. kursie 2 godz.: analityczna geometrya w płaszczyźnie. Książki naukowe jak w kl. V. — 3 godz. tygod.

**Fizyka:** Ogólne własności ciał, ciepło przewodzone, chemia, mechanika, hydrostatyka i areostatyka wedle Chlebo-wskiego. — 3 godziny tygodniowo.

**Propedeutyka filozofii:** Logika według Kremera. — 2 godz. tygodniowo.

#### VIII. K l a s a.

**Religia:** Historya kościoła katolickiego wedle Jachimowskiego. — Dla obrz. gr. Dörfler. — 2 godz. tyg.

- Łacina:** 1 kurs: czytanie; Tacita Ann. I.; 2. kurs: Horac. (Gryśar) carmin lib. I. 13, 7, 14, 22, 24, 34, 35, II. 1, 9, 14, 20. III. 2, 5, 17, 25 IV. 3, 5, 6, 9. Epod. 2, 7. De arta poetica 1—220. Jedna godzina gram. styl. ćwic. Próchnickiego z użyciem gram. Samol.—Zadania jak w kl. IV. — 5 godz. tygod.
- Greka:** Czytano; w 1. kursie Sofoklesa: Edyp Kolonejski podług Dindorfa; w 2. kursie: Platona Fedon podług Hermanna. Z gramatyki Curtiusa: dokończenie nauki o partykułach i powtórzenie wedle potrzeby. Zadania co miesiąc 1, przeważnie domowe — 5 godz. tygod.
- Język polski:** Czytanie z Wypisów Mecherzyńskiego t II. Życiorysy i wzory pisarzy okresu romantycznego (Mickiewicz — Magnuszewski) Pan Tadeusz. Marya Stuart Słowackiego. — 3 godz. tyg.\*)
- Język ruski:** Czytanie z czytanki Barwińskiego cz. III. cała Zadania jak w kl VII. — 3 godz. tygod.
- Język niemiecki:** Wypisy Eggera. Zadania jak w kl. VII. — 4 godziny tygodniowo.
- Historya i geografia:** Historya monarchii aust. węg, oraz statystyka. — Książki: Tomek-Markiewicz Statystyka austriacka Szaraniewicza wyd. 2 — 3. god. tyg.
- Matematyka:** Ćwiczenia w rozwiązywaniu matematycznych zadań i więzle powtórzenie matematyki — 2 god. tyg.
- Fizyka:** Akustyka, optyka, magnetyzm, elektryczność, główne zasady astronomii i meteorologii. Książka jak w kl. VII. — 3 godz. tyg.
- Propedetyka filozofii:** Psychologia empiryczna. Książka: Crüger-Sawczyński. — 2 godziny tygodniowo.



\*) Literaturę uczono przy czytaniu Wypisów Mecherzyńskiego.

## KRONIKA

---

Przed rozpoczęciem roku szkolnego odbyły się 28. sierpnia 1883. r. examina poprawcze, następnego dnia zapisy, które 31. sierpnia ukończono.

Dnia 1. września, po uroczystém nabożeństwie w kościele i w cerkwi zaczęli uczniowie 1. klasy examina wstępny, do którego 56 publicznych i 14 externistów się zgłosiło; lecz 12 publicznych i 3 externistów dla bardzo niedostatecznego przygotowania nie można było przyjąć. Z 10 uczniów, którzy do wyższych klas zdawali examina wstępny, jednego nie przyjęto.

---

Dnia 4. października, jako w dzień imienin JEgo ces. i król. Apost. Mości, cesarza Franciszka Józefa I. i w dzień imienin Najjaśniejszej Pani, cesarzowej Elżbiety, dnia 19. listopada, odbyło się uroczyste nabożeństwo, podczas którego chór uczniów śpiewał, kończąc hymnem ludu.

---

Dnia 16. czerwca 1884. rozpoczęto piśmienne examina dojrzałości, skończono 21. czerwca; ustne trwały pod przewodnictwem c. kr. Rady, Wielm. Pana Antoniego Sołtykiewicza, od 17. do 22. lipca. Rezultat podany niżej.

Examina postępowe odbywały się od 25. czerwca do końca roku szkolnego.

---

Bursa brzeżańska otrzymała przez swego Dobrodzieja, św. p. *Jakóba Jakubowicza*, księgozbiór w siedmiu pakach, które dotąd dla braku należytego pomieszczeni książek nie mogły być otwarte; zaś co się tyczy zapisanej przez tegoż

szlachetnego dawcę sumy 20.000 zł. w. a., tej dotąd nie wydano bursie, gdyż mają jeszcze być potrącone znaczne kwoty za jakiś inwentarz tej biblioteki i taxy przenośne.

Pod troskliwym dozorem prefekta bursy, p. *Władysława Wasilkowskiego*, czynili elewi bursy zadowalające postępy, gdyż ośmiu otrzymało klasę celującą, jedynastu pierwszą.

Jak w latach dawniejszych, tak i w tym roku wpłynęły na cel bursy znaczniejsze datki, a mianowicie: nadesłał J. W. ks. Dr. *Ludwik Jurkowski*, Prałat Prześw. Kapituły metrop. lwowskiej 50 zł. w. a. Świetne Rady powiatowe: Rohatyńska 200 zł., Brzeżańska 200 zł., Przemysłańska 200 zł., Bobrecka 50 zł., Wys. Wydział krajowy 200 zł. Z balu bursowego, którego urządzeniem zajął się szczególnie Wny Dr. Leon Madejski, wpłynęło 161 zł. w. a.

Również poczuwa się bursa do obowiązku złożenia podziękowania Wielm. *Fr. Wolfarthowi*, właścicielowi Kurzan, za nadsyłanie wiktuałów i ułatwianie w nabywaniu drzewa i nafty.

---

Zarząd wojskowej pływalni nadesłał dla trzech uczniów bilety do bezpłatnej nauki pływania, zaś siedm dla uczniów pływających.

Wszyscy szanowni Dobrodzieje ubogiej młodzieży niechaj raczą przyjąć wyraz szczerego podziękowania!

---

Trzy razy w roku przystępowała młodzież do św. Sakramentów Pokuty i Oltarza; prócz tego, gdy dnia 5. lipca zjechał do Brzeżan z powodu wizytacji dyecezalnej, Najprzewielebniejszy ks. Arcybiskup obrz. orm., *Isakowicz*, przyjął kilkunastu uczniów pierwszą św. Komunią i znaczna część uczniów obrz. łąc. Sakrament Bierzmowania. Uroczystość taka odbyła się ostatni raz w r. 1864. przez św. p. ks. Arcybiskupa *Wierzchlejskiego*.

---

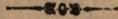
Rok szkolny zakończono 15. lipca uroczystem nabożeństwem, Te Deum i hymnem ludu, a po otrzymaniu świadectw rozjechała się młodzież na sześciotygodniowy wypoczynek po całorocznej mozolnej umysłowej pracy.

## Ważniejsze rozporządzenia władz szkolnych.

Wysoka Rada szkolna zaliczyła w poczet książek szkolnych:

- 1) Fr. Próchnickiego „Przykłady do tłumaczenia z języka polskiego na łaciński dla trzeciej klasy.“ Rozp. 2. lipca 1883 l. 6086.
- 2) B. Baranowskiego i Dziedzickiego „Geografią dla klasy drugiej i trzeciej, wyd. 3.“ Rozp. 28. lipca 1884 l. 6862.
- 3) Dra Z. Samolewicza „Przykłady do tłumaczenia z języka łacińskiego na polski i z polskiego na łaciński, cz. I. dla I. klasy.“ Rozp. 8. paźdz. 1883 l. 10301.
- 4) Fryderyka Szuberta „Sophoclis Ajax“ Rozp. 31. grud. 1883 l. 4384.
- 5) Wypisy niemieckie Dra E. Rebena, wyd. 4. Rozp. 22. sierp. 1883 l. 7046.
- 6) K. Benoniego i L. Tatomira „Krótki rys geografii wyd. 2.“ Rozp. 5. grud. 1883 l. 8913.
- 7) W. Hardta „Atlas geograficzny“ dla 1. klasy Rozp. 29. czerw. 1883 l. 5170.
- 8) A. M. Łomnickiego „Mineralogia i geologia dla wyższych klas“ wyd. 2. Rozp. 15. grudnia 1883 l. 9197.
- 9) Dra M. Nowickiego „Zoologia obrazowa“ dla klas wyższych. Rozp. 2. marca 1884 l. 887.
- 10) Rozp. z dnia 21. marca 1884 l. 4480. poleca Wys. Rada szkolna, aby przy nauce używano skróconych, przez wys. c. kr. Min. Ośw. podanych znaków na oznaczenie miar i wag metrycznych.
- 11) Rozp. z dnia 8. lutego 1885 l. 1320. oznajmia, że modele gipsowe do rysunków, sprowadzane z zagranicy, wolne są od opłaty cła, za zezwoleniem skarbowej władzy pierwszej instancji.
- 12) Rozp. z dnia 20. marca 1884 l. 11784. zaleca prenumerować: „Przyrodnik, dwutygodnik popularny.“

## Tematy do wypracowań piśmiennych.



### I. W języku polskim.

#### W klasie V.

1. Gdzie i jak przepędziłem wakacje? (List; szkolne.)
2. Znaczenie zegara w życiu ucznia. 3. Znaczenie Nilu dla mieszkańców Egiptu (szkol.) 4. Opisanie Sądu sejmowego u Czechów w IX. w., na podstawie czytanego w szkole staroczeskiego poematu: „Sąd Lubuszy.“ 5. Zalety Zawiszy Czarnego i jego skon bohaterski; podług czytanego w szkole ustępu z Dziejów pols. Jana Długosza. (szkol.) 6. Zima. (ops.)
7. Walka Horacyuszów z Kuracyuszami. Opis podług Liwiusza; (szkolne.) 8. Życie i zajęcie wieśniaka; podług pieśni Świętojańskiej Jana Kochanowskiego. 9. Pierwszy dzień wiosny. (Opis malowniczy; szkolne) 10. Wykazać różnice między wschodnią i zachodnią stroną półwyspu italskiego i co jest następstwem tych różnic. 11. Z czem i jak porównał Kochanowski swą Urszulkę w trenach 5. 12. i 13. ?. (szkol.) Dlaczego Hannibal mimo tylu świetnych zwycięstw w Italii musiał z nią przecież ustąpić? 13. Porównanie pracy ucznia z pracą rolnika w czasie zasiewu i żniwa. (szkol.)

#### W klasie VI.

1. Jakie wady wytyka Polakom Jan Kochanowski i Mikołaj Rej w XVI. stuleciu? 2. Jakie korzyści i przyjemności mają mieszkańcy w pobliżu morza? 3. Które zwierzęta mogą nam być przykładem i pod jakim względem? 4. Jakim powołaniom przyznaje Stanisław Orzechowski pierwszeństwo w społeczeństwie ludzkim i dlaczego? (Według ustępu „Dyalog około egzekucji korony polskiej.“) (szkolne) 5. Ciekawość, jój dodatnie i ujemne strony. 6. Wojna Jugurtyńska i jój znaczniesze pod względem wewnętrznych stosunków Rzymu. (szkolne). 7. Sen i śmierć (porównanie). 8. Dodatnie i ujemne strony życia wiejskiego (szkolne). 9. Wykazać, że praca dla człowieka nie jest ciężarem, ale wielkim dobrodziejstwem. 10. Podać dziejowe znaczenie wypraw krzyżowych. 11. Nauka to wielki skarb? (szkolne) 12. Rozebrać i przy-



kładami rozjaśnić bajkę Ignacego Krasickiego „Ptaszki w klatce.“

#### W klasie VII.

1 Wykazać, o ile się różni piśmiennictwo okresu Stanisława Augusta i wielkiego Księstwa Warszawskiego od piśmiennictwa okresu jezuickiego. 2 O ile stanowią Stanisław Hieronim Konarski i Kazimierz Brodziński epokę w literaturze polskiej? (szkolne) 3. Wyjaśnić na przykładach z dziejów ludzkości, że zasługi wielkich mężów dopiero po śmierci znajdują uznanie. 4. Budowa wiersza i stopniowanie uczucia w sonecie Adama Mickiewicza „Stopy Akiermańskie“ (szkolne). 5. Uzasadnienie, że rolnictwo jest podstawą cywilizacji. 6. Wykazać na przykładach z dziejów powszechnych przyczyny upadku państw. 7. „Oszczędność i praca ludzi wzbogaca“ (szkolne). 8. Przedstawić zmiany terytoryalne, spowodowane rozdrożeniem religijnym w Niemczech w XVI. i XVII. stuleciu. 9. Uzasadnienie, czy i o ile słusznym jest zdanie. „Jeśli wejdiesz między wrony, musisz krakać jak i one.“ 10. O ile uzasadnione były pretensje Habsburgów do korony hiszpańskiej po śmierci Karola II. (szkolne).

#### W klasie VIII.

1. Podać różnicę charakterów Lilli i Róży Wenedy w tragedji Juliusza Słowackiego. 2. Rozwiązać czterowiersz Brodzińskiego:

„Chociaż nie skończysz, ciągle rób,  
Ciebie, nie dzieło porwie grób ;  
Choć tu dla czynów krótko nas,

Czas wszystko skończy, bo ma czas“ (szkolne).

3. O porównaniach w poezji opisowej ze szczególniejszym uwzględnieniem porównań, użytych w poemacie A. Mickiewicza „Konrad Wallenrod.“ 4. „Na co baczyć należy przy obiorze stanu“. W formie monologu (szkolne.) Podać istotę i historją powieści. 6. Monolog rannego żołnierza [podczas pogrzebu swego towarzysza (szkolne). 7. Wykazać na przykładach z historii starożytnej enoty i wady Rzymianina. 8. Osnowa Maryi Stuart. tragedji Jul. Słowackiego. 9. Mowa abiturienta przy opuszczeniu zakładu.

## II. W języku niemieckim:

## W klasie V.

1. Aus dem Leben Kaiser Josef II. Nacherzählung. Schularbeit. 2 Eine Uebersetzung aus dem Polnischen. Schularbeit. 3 Mein heimatlicher Ort. Eine Beschreibung. Hausaufgabe. 4. Graf von Habsburg von Schiller. Inhaltsangabe. Schularbeit. 5. Xerxes Zug nach Griechenland. Hausaufgabe. 6 Grossmüthiger Sinn Kaiser Rudolf I. von Habsburg. Schularbeit. 7 Die Vorliebe Cyrus des Jüngeren für den Gartenbau. Schularbeit 8 Der syrakusanische Krieg Hausarbeit. 9. Gerechte Strenge Kaiser Josef II. Schularbeit. 10. Aus dem Leben Kaiser Josef II. Schularbeit 11. Der dankbare Sohn. Eine Nacherzählung. Schularbeit 12. Beschreibung eines Friedhofes auf dem Kande. Hausarbeit. 13. Beschreibung des Brzeżaner Bernhardiner-Klosters Schularbeit. 14. Einfall der Gallier in Italien. Hausarbeit. 15. Meine Tages-Ordnung. Schulaufgabe 16. Der Taucher. Hausarbeit. 17. Übertragung aus dem Polnischen. Schulaufgabe. 18. Die Sage vom Orpheus und Euridike dargestellt nach Ovid's Metamorphosen (X. 1-77) Hausarbeit. 19 Inhaltsangabe des Gedichtes „Damokles“ von Edlert. Semestralarbeit.

## W klasie VI.

1. Nutzen des Holzes. Hausarbeit. 2. Allarich König der Westgothen. Eine historische Erzählung. Schularbeit. 3. Justinian's Regierung. Schularbeit. 4. Wir sind dem Alter Achtung schuldig. Hausaufgabe. 5. Wodurch hatte sich Heinrich I. um das Deutsche Reich verdient gemacht?. Hausaufgabe. 6. Darlegung des Grundgedankens in der Parabel Nacht und Tag. Schularbeit. 7. Der erste Kreuzzug. Eine geschichtliche Erzählung. Schularbeit. 8. Das Glück des Landbaues. Hausarbeit. 9. Inhalt des Gedichtes Kaiser Rudolf's Ritt zum Grabe. Schularbeit. 10. „Der Glockenguss zu Breslau von Wilhelm Müller. Inhaltsangabe. Schularbeit. 11. Aus welchen Anfängen entstand die heutige österreichisch-ungarische Monarchie? Hausarbeit. 12. *ἄριστον ἔδωκεν* Erklärung und Begründung dieses Ausspruches, Schularbeit. 13. Der Krieg zwischen Rudolf I. von Habsburg u. Ottokar von Boehmen, Hausaufgabe. 14. Rudolf IV. der Stifter. Eine geschichtliche Darstellung. Schulaufgabe. 14. Nutzen des Eisens. Hausaufgabe. 16. Die Regierung Fried-

rich III. Eine historische Darstellung. Schulaufgabe. 17. Sanct Basilius in der Hölle von Gellert. Inhaltsangabe. Schulaufgabe. 18. Das Leben eine Reise. Eine Vergleichung. Hausaufgabe. 19. „Aus dem Leben Kaiser Josef II. Semestralarbeit.

### W klasie VII.

1. Oesterreich unter Maximilian I. 2. Auf welche Weise war Gunther und Hagen von Dietrich bezwungen? Nach dem Niebelungenliede 3. Des Helden Name ist in Erz und Marmorstein so wohl nicht aufbewahrt, als in des Dichters Liede. 4. Inhaltsangabe des 2ten Gesanges aus Hermann und Dorothea von Goethe. 5. Kannst du nicht allen gefallen durch deine That und dein Kunstwerk, mach es wenigen recht; vielen gefallen ist schlimm. 6. Der Hirt zum goldenen Löwen, Eine Charakterzeichnung nach Goethes Hermann und Dorothea 7 Was verdankt Athen seiner Seemacht? 8. Erster und zweiter Türkenkrieg Leopold des I. aus dem Hause Habsburg. Ursachen und Verlauf. 9. Inhaltsangabe des ersten Aufzuges aus Goethes: „Ighigenie auf Tauris.“ 10. Das Ritterthum in seiner historischen Entwicklung. 11. Der nordische Krieg. Ursachen und Verlauf. 12. Ighigenie auf Tauris. Eine Charakterschilderung nach Goethes: „Ighigenie auf Tauris.“ 13. Welchen Einblick gewährt uns Goethes: Herrmann und Dorothea in das häusliche Leben des deutschen Bürgerstandes am Ende des 18. Jahrhunderts?

### W klasie VIII.

1. „Machet nicht viel Federlesen;  
 „Schreibt auf meinen Leichenstein:  
 „Dieser ist ein Mensch gewesen  
 „Und das heisst ein Kämpfer sein.“ Goethe.  
 Hausarbeit. 2. In welcher Beziehung standen die Römer zu den Völkern Oesterreichs Hausarbeit. 3. Der stille Grund von Eichendorff und die Coroley von Heine. Eine ästhetische Zusammenstellung. Hausarbeit 4. Alles Grosse in der Weltgeschichte ist von Einzelnen, niemals von den Massen ausgegangen. Hausaufgabe. 5. Welcher von den Friedensschlüssen der Coalitionskriege war für Oesterreich der ungünstigste und warum? Schulaufgabe. 6. Durch welche Redekünste trachtet Antonius in Shakespeares: „Julius Caesar“

drittem Acte II. Scene, das römische Volk gegen die Mörder Caesars aufzuwiegen. Hausarbeit 7. Willst du, dass wir mithinein in das Haus dich bauen, Lass es dir gefallen, dass wir dich behauen. Hausaufgabe. 8. Uibersicht der oesterreichischen Geschichte im XVIII. Jahrhunderte. Schulaufgabe 9. Ursachen der Schwaechung der Koenigsmacht in Deutschland. Hausaufgabe. 10 Durch welche Gründe trachtet Rudolf von Habsburg den Koenig Ottokar von Boehmen zu überzeugen, dass er die unrechtmässig erworbenen Lehen herausgeben müsse. Schularbeit.

### III. W języku ruskim.

#### W klasie V.

1.) Живна на Руси. Описъ. Шкѣльна. 2.) Чи и во-скѣлько влѣють горы а рѣвнины на успособлѣние и житье мешканцѣвъ? 3.) Розвинути гадку пословицѣ: „Пбзнай себе, буде зъ тебе.“ Шк. 4.) Образъ села въ навечеріе Рождества Христового. 5.) Початокъ и значѣнне староруского памятника: „Правда руска.“ Шкѣльне. 6.) Якимъ преимуществамъ завдячуе Перикль свое становиско въ Атенахъ? 7.) Яки добродѣтельни послѣдствія мали игрища народни для Грекѣвъ? 8.) Огонь пріятель и непріятель човѣка. 9.) Човѣкъ въ соотношенію къ звѣрятамъ Шкѣльне. 10.) Початокъ и значѣнне трибунату людowego у Римлянъ. Шк. 11.) Рѣка а житье човѣка. Порѣвнанье. 12.) Характеръ Володимира Мономаха пбсля егоже поученія къ дѣтямъ Шкѣльне.

#### W klasie VI.

1.) Якъ представляе намъ Гомеръ греческихъ богѣвъ въ I. кн. Иліады. Шкѣльне. 2.) Своя хатина лучша чужихъ палать. 3.) О найстаршихъ рускихъ думахъ историческихъ. Пбсля выкладу. 4.) Длячого було заточенне такъ тяжкою карою у старинныхъ народѣвъ? 5.) Житье пчѣль повинно бути образомъ житя човѣческого. 6.) Цѣхи русской словесности въ начальномъ періодѣ ей розвита. 7.)

- Наслѣдствія крестоносныхъ походѣвъ. Шкѣльне. 8.) Важность и значѣнне руки чловѣческой. 9.) Въ якій способъ прозбшла Иліяда и Одиссея Гомера. (Пѣсля выкладу). 10.) Народніи звичаѣ Воскресенія Христоваго на Руси. (шк.) 11.) Подати короткое содержаніе II. кн Иліады съ особеннымъ уваженіемъ и поясненіемъ характеру Тервита. 12.) Непожиточное житье, то скоро смерть. Шкѣльне.

### W klasie VII.

- 1.) Буря — а вѣйна. (Порѣвнанье.) 2.) Пояснити и историчными примѣрами доказати справедности гадки: „Часто губать побѣдителя его власне счастье.“ 3.) Судьба твоя спочивае въ твоихъ грудѣхъ. Шкѣльне. 4.) Характеръ Галочки въ драматичномъ сочиненію Квѣтки: „Пира любовь.“ 5.) Не тѣлько школа, але и житье учить чловѣка разуму. Шк. 6.) Воскѣлько есть языкъ найпотребнѣйшою и найвредлившою частію тѣла людского. 7.) Якъ поровествену гадку хотѣлъ Квѣтка высказати въ своей повѣсти „Перекотиполе.“ Шкѣльне. 8.) Розвинути и пояснити изреченіе Демостевеса: *Προς τὰ κάλλιστα τῶ ὑπαρχόντων ἀεὶ δεῖ πειρᾶσθαι τὰ λοιπὰ πράττειν.* (Pro согопа 95.) 9.) Рослина, а житье чловѣка. Порѣвнанье. Шкѣльне. 10.) Доказати историчными примѣрами, що увадокъ поровественности и честнотъ гражданскихъ приводитъ народы и державы до паденія.

### W klasie VIII.

- 1.) *Πολλὰ τὰ δευὰ κοῦδὲν ἀνθρώπον δευότερον πέλει.* Soph. Antig. 2.) Розвинути и примѣрами историчными пояснити изреченіе Грімма: „Языкъ — то исторія народа.“ 3.) Теперѣшность то дочь минувшости, а матеръ будущности. Шк. 4.) Якое вліяніе мають незвычайніи явленія въ природѣ на совѣсть чловѣка. 5.) Розвѣи власти дому Габсбургѣвъ въ 16. столѣтїю. Шк. 6.) Житье чловѣка есть образомъ историчного розвѣи народѣвъ. 7.) Честна есть смерть за бгичну, но не менше честное есть и житье посвящене для ей блага. 8.) Розвинути и пояснити примѣрами изреченіе Цицерона: „*Homines ad Deos nulla re propius accedunt quam salutem hominibus dando.*“ Шкѣльне. 9.) Благодѣтельное вліяніе поезїи на образованье чловѣчества.

## Tematy maturalne.

1. Przełożyć na język łaciński: Wypisy polskie dla klas niższych t. I, wyd. 5, str. 263. ustęp: „Zakład“ (z Wzórów prozy Rymarkiewicza).

2. Przełożyć na język polski: Cic. de oratore I. II. c. 84. §. §. 340—344. (recog. Reinh. Klotz ed II. Gips. 1871. pa. 137—139 wierszów 48.) *Exposui fere ut potui, vobis . . . quae mirabilia suat in virtute, laudari“.*

3. Przełożyć z języka greckiego na język polski: *Odys. I. XII. v. 260.* od słów: *Αὐτὰρ ἐπεὶ πέτρας φύγομεν δεινὴν τε Χάρυβδι* do wier. 293 słów: *ἠὼθεν δ' ἀναβάντες ἐνήσομεν εὐρὴν πόρταν* wierszów, 33. Ed. Pauly.

4. Z języka polskiego: Wyjaśnić, dlaczego język łaciński stał się powszechną mową uczonych?

5. Z języka niemieckiego: *Es ist der Kampf der Patricier und Plebejer in Rom, seinen Hauptphasen nach, darzustellen.*

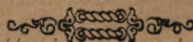
6. Z języka ruskiego: *Причины возросту и падежи римскои державы?*

7. Z matematyki: a) Kupiec berliński zakupił w Węgrzech przed 15tu laty 5 wiader wina za 420 złr. Pytanie ile marek pruskich powinien dzisiaj żądać za litr, wiedząc że koszta transportu i cło wynosiły 15% wartości wina; podług ówczesnego kursu dawano za 7·5 Złr. 4 talary; talar wart dzisiaj 3 marki; od kapitału włożonego liczy sobie kupiec po 8%, a wiadro wynosi 56·589 litrów. Ile marek kosztował litr zaraz po sprowadzeniu, a ile wart dzisiaj, licząc procent składany po 8%. b) Rozwiązać zrównanie:

$$\frac{x+y}{x-y} + \frac{x-y}{x+y} = 3\frac{1}{3}$$

$$x^2 + y^2 = 320$$

e) Obrachować objętość kadzi jeżeli obwód dna (koła) wynosi 8·460 m., obwód krawędzi górnej = 5·437 m., a kąt nachylenia krawędzi bocznej do podstawy  $\alpha = 75^\circ 29'$ .



## Zbiory naukowe.

---

### 1. Biblioteka.

A. Biblioteka nauczycielska liczy 3671 dzieł, 4656 tomów, 1636 zeszytów.

B. Biblioteka uczniów liczy polskich dzieł 180, tomów 291, niemieckich dzieł 194, tomów 688, — czyli razem 374 dzieł w 979 tomach.

C. Biblioteka książek szkolnych wypożyczyła biednym uczniom do rocznego użytku 634 książek.

---

Znaczniejsze w ubiegłym roku szkolnym zakupione dzieła są:

Fischer, Geschichte der deutschen Nationalliteratur; Kluge, Geschichte der deutschen Literatur; Dr. G. Krüger, des Horatius Fl. Satiren und Episteln; Schoemann, Griechische Alterthümer; A. Stahr, Suetons Kaiserbiographien; K. W. Krüger, Griechische Sprachlehre; Düntzer, Erklarung deutscher Dichter, 10 tomów; Internationale elektotechnische Zeitschrift; Weklein, Ausgewaehlte Tragoedien des Sophokles, 5 tomów; Wohlrab, Platons Phaedo. Nikolai, Geschichte der röm. Literatur; Normann, Neue Materialien zu deutschen Stilübungen; Rotter, Andreas Wilhelm; Franz Welter, Die kaiserlichen Burgen und Schloesser; Menge und Werneburg, Antike Rechenaufgaben; Bardey, Arithmetische Aufgaben; Schubert Sammlung von arithmetischen und algebraischen Aufgaben; Węclewski, Tragedie Eschylosa; Bobrzyński,

Dzieje polskie: Heck, Biografia polska; Teodora Morawskiego, Dzieje narodu polskiego; Soleski, Wykład fizyki.

W darze otrzymała biblioteka:

Od wysokiego c. kr. Ministerstwa Oświaty: Dalszy ciąg roczników Akademii der Wissenschaften; Kollar, Staroitalia slawianska; Kollar, Tabulle k. Staroitalii. Od Wysokiej Rady szkolnej: Ergebnisse der Zaehlung der Bevölkerung; Vindobona; Der Wiener-Journalisten-Verein Concordia. Od Wys. c. kr. Namiestnictwa: Rocznik bieżący Dziennika ustaw i rozporządzeń krajowych. Od W. ks. Kan. Władysława Kossowskiego z Kozłowa: Figuiera, Historia roślin, 3 tomy. Od W. ks. Kan. Wawrzyńca Ostrowskiego w Brzeżanach: Missye katolickie, bieżący rocznik. Od autora: Dra Nowickiego Mapa rybna Galicyi. Od ucznia ósmej klasy Kornela Kuzyka: Schoedlera mineralogia i Onyszkiewiczza ruska biblioteka 1. tom. Od szkół średnich 156 programów. Od autora: T. Garlicki, Estetyczne ocenienia . . . . . Trachinek Sofoklesa.

---

*Czasopisma:* Bursian: Jahresbericht über die Fortschritte der classischen Alterthumswissenschaft. Sirius, Zeitschrift für populaere Astronomie. Zeitschr. für oesterr. Gymnasien. Zeitschrift für Realschulen, Zeitschrift für math. naturw. Unterricht. Przewodnik bibliograficzny. Przyrodnik. Szkoła. Ateneum. Gazeta Lwowska. Miesięcznik towarzystwa ochrony zwierząt.

## 2. Gabinet fizyki

posiada 352 przyrządy w wartości przeszło 5000 Zł. w. a. W ubiegłym roku szkolnym dokupiono: Wielokrażek różnicowy; maszynę do uderzania ciał, z 7 kul słoniowych; noniusz z podziałką metryczną; areometr Mohsa; maszynę parową wedle Watta



### 3. Gabinet historyi naturalnej

posiada 84 kręgowców, 276 innych zwierząt; zasuszonych roślin 418, modeli krzysztalów 90, obrazów przyrodniczych 55, modeli botanicznych Brendla 55, szkieletów 5, części ciała ludzkiego z gipsu i z masy papierowej 11. W darze otrzymał gabinet od W. ks. Kanonika Kossowskiego Władysława z Kozłowa zielnik bardzo starannie ułożony liczący 667 gatunków, okazów 1138.

### 5. Dla geografii

jest 105 map, 39 atlasów, globów 4, teluriów 3.

### 5. Dla stereometrii

jest 10 modeli.

### 6. Dla rysunków

posiada zakład znaczną ilość wzorów i 32 modeli z drutu i z drzewa.

Prócz powyższych zbiorów jest dla muzyki kontrabas, 13 trąb i skrzypce. Do tego zbioru darował uczeń Zenobi Kopertyński fagot. Zbiorek monet liczy 52 srebrnych i 96 sztuk miedzianych.

## WYPADEK KLASYFIKACYI Z KOŃCEM R. SZKOL. 1884.

W klasie	Na początku roku szkolnego było uczniów		Na końcu drugiego półroczia było uczniów							Wedle wyznania było uczniów publicz. i pryw.			Wedle narodowości było uczn. publicz. i pryw.			Na nadobowiązkowe przedmioty uczęszczało					Mieszkało w bursie			
	celującą	I.	poprawkę	II.	III.	nieklasyfikow.	Poprawkę		rzym. kat.	grec. kat.	mojżeszow.	Polaków	Rusinów	Niemców	język ruski	śpiew	rysunki	kaligrafia	gimnastyka	hist. krajow.				
							zdało	niezdało																
I. a.	43	33	2	21	4	4	2	—	4	—	15	12	6	15	12	6	12	—	24	30	24	—	1	
I. b.	37	27	3	14	2	6	2	—	2	—	16	11	—	16	11	—	10	—	6	18	13	—	—	
II.	54	47	5	33	5	2	2	—	2	—	26	14	8	28	14	6	16	—	20	30	33	—	6	
III.	53	47	5	27	9	6	—	—	9	—	33	10	5	37	9	2	11	—	10	—	32	46	6	
IV.	44	35	4	22	9	—	—	—	9	—	22	11	6	29	10	—	10	—	5	—	31	35	—	
V.	50	36	4	20	10	1	1	—	10	—	18	14	4	21	14	—	15	—	1	—	26	—	2	
VI.	27	26	5	18	2	1	—	—	2	—	16	6	5	19	6	1	4	—	—	—	18	19	1	
VII.	33	30	3	19	7	—	1	—	7	—	14	15	4	18	14	2	12	—	1	—	9	17	2	
VIII.	39	36	7	29	—	—	—	—	—	—	12	15	9	21	15	1	17	—	—	—	1	—	2	
Prywatyci	—	10	1	6	—	1	1	—	—	—	*)	*)	*)	*)	*)	*)	*)	—	—	—	—	—	—	—
Razem	380	327	39	209	48	21	9	1	48	—	172	108	47	204	105	18	107	—	67	68	182	117	20	
			327									327			327			541						

\*) Prywatyci policzeni razem z publicznymi uczniami.

# Lokacya uczniów

na końcu roku szkolnego 1884.

## *Klasa I. A.*

- |                       |                          |
|-----------------------|--------------------------|
| Stopień celujący :    | 11. Kwieciński Kazimierz |
| 1. Piurko Michał      | 12. Kulmatycki Jan       |
| 2. Hrywnak Bazyli.    | 13. Lax Szloma           |
|                       | 14. Marków Jacek         |
| Stopień pierwszy :    | 15. Krasucki Mojżesz     |
| 3. Spitzer Bolesław   | 16. Stoniewski Wiktor    |
| 4. Biliński Jan       | 17. Filar Władysław      |
| 5. Swerhun Filip      | 18. Bajgerowicz Jan      |
| 6. Wasyłyków Mikołaj  | 19. Bardecki Julian      |
| 7. Sokulski Justyn    | 20. Dżułyński Mieczysław |
| 8. Korduba Mieczysław | 21. Dżułyński Stanisław  |
| 9. Jurezyński Leon    | 22. Ropelewski Karol     |
| 10. Luft Abraham      | 23. Karwowski Kazimierz. |

---

## *Klasa I. B.*

- |                           |                            |
|---------------------------|----------------------------|
| Stopień celujący :        | 8. Łepki Bogdan            |
| 1. Janiszewski Jan        | 9. Herwy Emilian           |
| 2. Jaryczewski Sylwester  | 10. Rodzynkiewicz Zdzisław |
| 3. Suchodolski Stanisław. | 11. Czapelwski Saturnin    |
|                           | 12. Dugiełło Augustyn      |
| Stopień pierwszy :        | 13. Gurguła Jarosław       |
| 4. Dumnicki Edmund        | 14. Urzędowski Stanisław   |
| 5. Szymański Mieczysław   | 15. Bojanowski Włodzimierz |
| 6. Muszkiewicz Alexy      | 16. Załuski Eliasz         |
| 7. Pryszlak Michał        | 17. Kamiński Adam.         |

*Klasa II.*

## Stopień celujący:

1. Bielecki Edward
2. Toperzer Edmund
3. Cewe Julian
4. Flisiński Michał
5. Muszkiewicz Szymon.

## Stopień pierwszy:

6. Bereżański Bazyli
7. Muzyka Karol
8. Stern Józef
9. Dyki Józef
10. Gorczyński Franciszek
11. Olszewski Piotr
12. Maszlak Jan
13. Biliński Franciszek
14. Mojsewicz Stanisław
15. Stetkiewicz Mikołaj
16. Czechowicz Władysław
17. Kopertyński Michał

18. Borodajko Alexy
19. Büchs Józef
20. Hlebowicki Sofron
21. Freund Ignacy
22. Tyblewicz Leon
23. Biechoński Władysław
24. Łosowski Tadeusz
25. Johann Ferdynand
26. Grossberg Saul
27. Januszewski Emil
28. Szostkiewicz Karol
29. Süsser Michał
30. Prześlakowski Wład.
31. Prociuk Józef
32. Saraczyński Daniel
33. Szpilczyński Adam
34. Kotulski Władysław
35. Siemiński Ignacy
36. Schenker Izaak
37. Jurkiewicz Szymon
38. Kittner Schmerl.

*Klasa III.*

## Stopień celujący:

1. Kiernicki Jan
2. Kowenicki Walery
3. Dyki Włodzimierz
4. Soniewicki Włodzimierz
5. Gelber Schama.

## Stopień pierwszy:

6. Kolmer Juliusz
7. Zarzycki Włodzimierz
8. Kropicki Stanisław
9. Szydłowski Ludwik
10. Pisecki Jan
11. Łoziński Stanisław
12. Irzykowski Karol
13. Mróczkowski Feliks

14. Serafiński Antoni
15. Rarogiewicz Józef
16. Kinal Andrzej
17. Pawłowski Michał
18. Panzer Józef
19. Gottlieb Marjan
20. Tyszkowski Marjan
21. Segel Izaak
22. Kohlberger Stanisław
23. Obmiński Władysław
24. Łysakowski Piotr
25. Wąsowicz Emil
26. Stankiewicz Emil
27. Mozołowski Jan
28. Hillbricht Alexander
29. Lewicki Grzegorz
30. Mandelbrod Majer.

31. Pisecki Alexander

32. Haas Dawid.

Prywatysta: Dzierzanowski Piotr.

*Klasa IV.*

Stopień celujący:

1. Fryz Franciszek
  2. Ropicki Włodzimierz
  3. Pawłowicz Józef
  4. Załuski Bazyli
- Prywatysta; Łyktej Jan.

11. Orzelski Franciszek
12. Kuczyński Józef
13. Barthel Wincenty
14. Pilecki Zygmunt
15. Babiak Paweł
16. Bielecki Edward
17. Popławski Jan
18. Toegel Karol
19. Gabrusiewicz Izidor
20. Pilecki Stanisław
21. Momocki Kazimierz
22. Weidmann Efraim
23. Rudnicki Jan
24. Bermann Jan
25. Sokulski Felix
26. Fried Józef.

*Klasa V.*

Stopień celujący:

1. Soniewicki Teodor
2. Mallik Józef
3. Szydłowski Michał
4. Schylowski Jan.

Stopień pierwszy:

5. Maternowski Marcei
6. Horoszkiewicz Kazim.
7. Wiszniowski Zdzisław
8. Rosmarin Józef
9. Ettinger Filip
10. Gołębski Kazimierz

11. Leżohubski Teodozy
12. Boryszko Józef
13. Biliński Bogdan
14. Biliński Lubomir
15. Ferenz Wenanty
16. Kulczycki Paweł
17. Falber Abraham
18. Majewski Juliusz
19. Makohoński Jan
20. Siebold Jan
21. Hołowiecki Maxymilian
22. Ajdukiewicz Mieczysław
23. Rottenberg Leon
24. Tracz Konstanty.

*Klasa VI.*

Stopień celujący:	10. Fried Izidor
1. Chyżyński Jan	11. Koryski Ferdynand
2. Mazierski Franciszek	12. Wowkonowicz Michał
3. Krzyżanowski Jan	13. Werbiany Jan
4. Reymann Władysław	14. Kret Franciszek
5. Cieński Szczęsny.	15. Kowenicki Adam
	16. Pohorile Aron
	17. Witoszyński Włodzim.
Stopień pierwszy:	18. Romański Władysław
6. Serafiński Stanisław	19. Horowitz Adolf
7. Fabry Franciszek	20. Barban Chaim
8. Świerzko Antoni	21. Bogdanowicz Marcelli
9. Friedmann Filip	22. Kiryłowicz Zenon
	23. Chełmiński Jan.

*Klasa VII.*

Stopień celujący:	10. Urzędowski Hieronim
1. Mittelmann Izaak	11. Freivogel Nute
2. Łoziński Kazimierz	12. Seńkow Edward
3. Górniak Grzegorz.	13. Hoffner Ozyasz
	14. Kohlberger Kazimierz
Stopień pierwszy:	15. Faszczewski Tytus
4. Jagoszewski Hieronim	16. Milewski Tadeusz
5. Choraży Ferdynand	17. Watzek Antoni
6. Barthel Edmund	18. Schmidt Józef
7. Baczyński Michał	19. Nowakowski Marian
8. Falk Chaim	20. Rozłucki Aleksy
9. Hanakowski Włodzim.	21. Rudnicki Eugenii
	22. Szamota Edward.

Pomiędzy 327 klasyfikowanymi uczniami było synów księży 51, właścicieli większych posiadłości i dzierżawców 20, urzędników 48, adwokatów 2, nauczycieli 13, lekarzy 7, ofycjalistów prywatnych 57, włościan 36, kupców 31, rękodzielników 35, przemysłowców 15, sług 12.

## Examin dojrzałości.

Do egzaminu zgłosiło się publicznych uczniów 40 i 1 externista, razem 41. Czterech między nimi zdawało powtórnie egzamin. Z zapisanych w roku szkolnym 1877. do pierwszej klasy 88 uczniów siadało tylko 12; reszta przeszła w ciągu ośmiu lat albo do innych zakładów, albo wystąpiła całkiem, — albo została w niższych klasach. Jeden z tych uczniów, który w r. 1877. był do 1. klasy przyjęty, skończył obecnie trzecią klasę.

Chlubne świadectwo otrzymali:

- |                    |                  |
|--------------------|------------------|
| 1. Schenker Henryk | 3. Landau Henryk |
| 2. Rawicz Jakób    | 4. Kuryś Michał. |

Uznani za dojrzałych.

- |                        |                             |
|------------------------|-----------------------------|
| 5. Kułakowski Wojciech | 21. Witoszyński Eugeni      |
| 6. Weidmann Natan      | 22. Pańkiewicz Julian       |
| 7. Flach Wiktor        | 23. Krohn Daniel            |
| 8. Kuzyk Korneli       | 24. Frühling Rudolf         |
| 9. Sodomora Grzegorz   | 25. Ulwański Jan            |
| 10. Markowski Adam     | 26. Haas Israel             |
| 11. Kniaź Ludwik       | 27. Garbaczewski Michał     |
| 12. Markiewicz Jan     | 28. Jorkasch Koch Tadeusz   |
| 13. Stetkiewicz Jerzy  | 29. Rosenstein Mojżesz      |
| 14. Zarzycki Onufry    | 30. Wegemann Ludwik         |
| 15. Weihrauch Leib     | 31. Biliński Witold         |
| 16. Łukawiecki Zenon   | 32. Rozłucki Włodzimierz    |
| 17. Kolmer Felix       | 33. Garlicki Julian         |
| 18. Kukurudza Mikołaj  | 34. Kopertyński Zenobiusz   |
| 19. Niedźwiedzki Jan   | 35. Chodkiewicz Mieczysław. |
| 20. Foka Michał        |                             |

Reprobowano z publicznych uczniów na pół roku trzech, na rok jednego; jeden nie zgłosił się do poprawczego egzaminu. Externista reprobowany na pół roku.

Z powyższych abiturientów udają się na teologią 14, na prawo 9, na medycynę 2, na filozofią 2, do innych zawodów 8.

## Wiek uczniów.

W I. klasie:				W VIII. klasie:			
Po lat	miało	3 uczniów:		Po lat	miało	7 uczniów:	
"	11	"	10	"	18	"	6
"	12	"	19	"	19	"	6
"	13	"	16	"	20	"	3
"	14	"	4	"	21	"	3
"	15	"	5	"	22	"	6
"	16	"	1	"	23	"	1
"	17	"	2	"	24	"	2
	razem		60 uczniów.	"	25	"	1
				"	26	"	1
					razem		36 uczniów.

## Pieniężne stosunki szkoły.

Datki na zbiory naukowe wynosiły . . . 380 złr.

Wpisowe . . . . . 252 "

Duplikaty świadectw . . . . . 32 "

razem . . . 644 złr.

Szkolne wynosiło w całym roku 2779 złr. Uwolnionych z końcem 2. płr. 169 uczniów, zaś płaćących 158.

Stypendystów 14 pobrało 1781 złr.

Kaśa ubogich uczniów miała dochodu 212 złr. 95 ct.

wydatki wynosiły 104 " 84 "

Pozostaje na następujący rok 108 złr. 12 ct.

Fundusz Kopernika wynoszący obecnie 458 złr. zostanie po dójściu do kwoty 500 złr. do przeznaczonego użytku oddany.



## Ogłoszenie.

Examina poprawcze odbywają się nieodwołalnie dnia 28. sierpnia, zapisy zaś uczniów 29., 30. i 31. sierpnia; późniejsze zgłoszenia się do zapisu mogą tylko z powodu ciężkiej słabości lub jakiegoś bardzo niezwykłego wypadku być uwzględnione. Uczniowie tutaj mieszkający mają zapisać się 29. sierpnia.

Po uroczystém nabożeństwie na dniu 1. września, o  $\frac{1}{2}$  do 9. rano rozpoczynają się examina wstępne do I. klasy i to, rano piśmienne — w którym to celu uczniowie zaopatrzą się w przybory do pisania — po południu zaś ustne. Uczniowie ze szkół ludowych przedłożą świadectwo z ostatniego półrocza z zawartą tamże uwagą, że uczeń zamierza wstąpić do szkoły średniej.

Z nauki religii uczeń tyle ma posiadać wiadomości, ile w ogóle szkoła ludowa udziela.

W języku polskim wymaga się biegłego czytania i pisania, znajomości głównych zasad nauki o formach, rozróżniania i analizy zdań, oraz ortografii.

Z rachunków 4 działania rachunkowe w całych liczbach i pewność w tabliczce mnożenia.

W języku niemieckim, ma uczeń umieć czytać, pisać, rozróżniać części mowy, odmieniać rzeczowniki, zaimki i czasowniki czynnie, a biernie przynajmniej w czasie teraźniejszym, nareszcie rozeznawać główne części pojedynczego zdania.

Z innych zakładów przybywający uczniowie przedłożą prócz świadectwa szkolnego, (bez którego żaden uczeń przyjęty nie będzie), także metrykę; gdyby zaś przed zapisem dłuższy czas nie uczęszczali do szkół, wykażą się świadectwem pobytu przez gminę wystawioném, a przez c. kr. Starostwo potwierdzoném.

Wpisowe wynosi 2 złr. 10 ct.; datek na zbiory 1 złr.; szkolne, które koniecznie 1. miesiąca każdego półrocza ma być uiszczone 7 złr.

W Brzeżanach 20. sierpnia 1884.

MATEUSZ KUROWSKI

c. kr. Dyrektor gimn.















F

7080